

Kirsi Eromäki & Eveliina Turpeinen

"Onhan se hirvee muutos pompata takas yhteiskuntaan"

Vankila ja sen tuomat haasteet

Opinnäytetyö

Syksy 2014

SeAMK Sosiaali- ja terveystieteiden
SeAMK Sosiaali- ja terveystieteiden

Sosionomi (AMK)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysala

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK)

Tekijä: Kirsi Eromäki & Eveliina Turpeinen

Työn nimi: ”Onhan se hirvee muutos pompata takas yhteiskuntaan”: Vankila ja sen tuomat haasteet

Ohjaaja: Arja Hemminki

Vuosi: 2014

Sivumäärä: 62

Liitteiden lukumäärä: 2

Tutkimme opinnäytetyössämme miten vankila-aikana valmistaudutaan vapaudessa elämiseen ja minkälaisia haasteita vapautuneet vangit kohtaavat elämän eri osa-alueilla kuten asunnon hankinnassa, työ- tai opiskelupaikan saamisessa ja yhteiskuntaan integroitumisessa. Selvitimme myös millaista apua ja tukea he ovat saaneet ja olisivatko he tarvinneet sitä enemmän.

Haastattelimme yhteensä yhdeksää vankilasta vapautunutta, kahdeksaa miestä ja yhtä naista. Aineistomme oli monipuolinen ja siihen saatiin eri näkökulmia, sillä haastateltavilla oli takanaan eripituisia tuomioita ja rikosnimikkeitä. Monipuolisuuden vaikutti myös heidän vankilassaolokertojensa sekä vankilasta vapautumisen ajankohdan vaihtelu.

Teimme laadullisen tutkimuksen ja käytimme menetelmänä teemahaastattelua. Teoriaosamme pohjautuu haastatteluissa käytettyihin teemoihin. Käsitlemme vankilan arkea, vapautumista ja vankien kohtaamia haasteita, asunnon saamisesta integroitumiseen takaisin yhteiskuntaan. Tutkimus osiossa kerromme aineiston hankinnasta, haastattelujen toteutuksesta sekä tutkimustuloksista. Tulokset käymme läpi haastattelurungon teemojen mukaan.

Johtopäätöksissä käymme läpi haastatteluista saatuja tuloksia. Olemme jakaneet johtopäätösten käsittelyn tutkimuskysymysten mukaan, jolloin tutkimuskysymyksiin saadut vastaukset ovat selkeämmin esillä. Johtopäätösten loppuun olemme koonneet taulukon, joka kiteyttää johtopäätökset.

Avainsanat: vanki, vapautuminen, haasteet, integroituminen

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Social Services

Authors: Kirsi Eromäki & Eveliina Turpeinen

Title of thesis: "It is a huge change to suddenly be back in society": Prison and its challenges

Supervisor: Arja Hemminki

Year: 2014

Number of pages: 62

Number of appendices: 2

In this thesis, we wanted to see how people prepare for freedom in prison and what challenges people face in different fields of life, for example when getting an apartment, finding job or a studying place and how they adapt back to society. We also clarify what kind of help they are provided and whether it is enough.

We interviewed nine (9) people who had got out of prison, eight men and one woman. Our material was versatile and we got different points of view, because our interviewees had different backgrounds, some had been in prison for a long time and others for a short time and they had done different crimes. There was also diversity regarding the time spent in prison and the date of release.

This thesis is a qualitative research in which we used the theme interview. The theory part is based on the theme interview. The themes we dealt with were everyday life in prison, preparing for freedom in prison, challenges people face when getting out, difficulties finding an apartment, a job or studying place and adapting back to society. In our research part, we present how we gathered the material, how it was like to carry out the interviews and what results were obtained from the interviews. The results were processed according to the theme interview used.

The conclusion part presents the results. We have analyzed the conclusions based on the questions we wanted to clarify in our thesis. We have made a table at the end to sum up the conclusions.

Keywords: prisoner, getting out of prison, challenges, adapt to society

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
SISÄLTÖ	4
1 JOHDANTO	6
2 VANKILAN ARKI.....	8
2.1 Ennen vankilaan menoa	8
2.2 Vankilat ja niiden osastot	9
2.3 Toiminta vankilassa	10
2.4 Koulutus vankilassa	11
2.5 Työ vankilassa	12
3 VANKILASTA VAPAUTUMINEN.....	13
3.1 Vaiheittainen sopeutuminen vapauteen	13
3.2 Jälkihuolto	14
4 VANKIEN KOHTAAMAT HAASTEET	16
4.1 Työhön ja koulutukseen liittyvät haasteet	16
4.2 Asumiseen liittyvät haasteet	17
4.2.1 Erilaiset asumismuodot ja niiden tarve.....	18
4.3 Päihteiden käyttöön liittyvät haasteet.....	20
4.3.1 Päihteet vankilassa.....	20
4.3.2 Päihdetyö vankilassa	21
4.4 Omaisiin liittyvät haasteet	23
4.4.1 Yhteydenpitäminen vankilan ulkopuolelle	24
4.4.2 Perhetyö vankilassa.....	25
5 SOSIAALISET SUHTEET	26
5.1 Sosiaaliset suhteet ennen vankilaa.....	26
5.2 Sosiaaliset normit ja luottamus vankilassa.....	26
5.3 Sosiaalisen verkoston vaikutus vankilan jälkeen.....	27
6 TAKAISIN YHTEISKUNTAAN	29
6.1 Leimautuminen vankilan jälkeen	29
6.2 Ylipääseminen rikoksesta	30
7 TUTKIMUKSEN TEKEMINEN.....	31

7.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	31
7.2 Aineiston hankinta.....	31
7.3 Tutkimuksen haastateltavat	32
7.4 Aineiston analyysi	33
7.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	34
8 TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	36
8.1 Työ- ja koulutustilanteen kartoittaminen.....	36
8.2 Muutokset asumisessa	37
8.3 Päihteiden vaikutus elämään ennen ja nyt.....	38
8.4 Suhteet läheisiin.....	39
8.5 Sosiaaliset suhteet.....	41
8.6 Takaisin yhteiskuntaan	41
8.7 Avun ja tuen saaminen vankilan jälkeen	43
9 JOHTOPÄÄTÖKSET	44
10 POHDINTA	50
LÄHTEET	53
LIITTEET	58

1 JOHDANTO

Kyllä sitä ootti, kun pääsee lähtemään, mut onhan se hirvee muutos pompata takas yhteiskuntaan. (Haastateltava 5)

Yllämainittu lainaus kuvaa hyvin kaikkien haastateltaviemme ajatuksia vapautumisen suhteen. Haastateltavamme kertoivat kohtaamistaan haasteista eri osa-alueilla, kuten asunnon hankinnassa, työ- tai koulutuspaikan löytämisessä sekä yhteiskuntaan integroitumisessa. Halusimme tehdä opinnäytetyömme aiheesta, joka on ajankohtainen ja meitä kiinnostava, siksi valitsimme vangit ja vapautumisen. Valitsimme nimenomaan vapautumisen aiheeksemme, sillä sosionomeina meillä on mahdollisuus vaikuttaa vapautumisen jälkeiseen aikaan ja tehdä siitä mahdollisimman sujuvaa.

Opinnäytetyömme tavoitteena on selvittää, minkälaisia haasteita vankilasta vapautunut on kohdannut ja millaista apua tai tukea he olisivat tarvinneet enemmän. Opinnäytetyömme tutkimuskysymykset ovat: miten vankila-aikana valmistaudutaan vapauteen ja millaisia haasteita vankilasta vapautunut on kohdannut eri tilanteissa sekä miten vankilatuomio on vaikuttanut sosiaalisiin suhteisiin ja elämäntilanteeseen. Tutkimme myös, minkälaista apua tai tukea vankilasta vapautunut olisi tarvinnut enemmän.

Tutkimukseemme haastattelimme yhdeksää vankilasta vapautunutta, iältään 22–59-vuotiaista. Heistä osalla on kulunut vapautumisesta useampi vuosi ja osalla muutama kuukausi. Haastateltavien rikosnimikkeet vaihtelevat näpistyksistä henkirikoksiin ja siitä johtuen myös tuomiot olivat eripituisia.

Jaamme opinnäytetyömme teoria- ja tutkimusosaan. Aloitamme teoriaosuuden kertomalla vankilan arjesta, mitä tapahtuu ennen vankilaan menoa ja millaiseen toimintaan vankilassa voi osallistua. Jatkamme kertomalla mitä vapautumiseen liittyy sekä minkälaisia haasteita vapaudessa voi olla. Tämä on teoriaosuutemme suurin kokonaisuus ja kattaa myös sosiaaliset suhteet sekä takaisin yhteiskuntaan -luvut.

Teimme tutkimuksen teemahaastatteluna ja haastattelimme vapautuneita vankeja, tästä kerromme enemmän tutkimusosassa. Tutkimusosa kattaa tutkimuksen te-

kemisen ja tutkimuksen tulokset. Käsittelemme tutkimuksen tekeminen –luvussa tavoitteita, aineiston hankintaa ja analysointia sekä haastateltavia. Tutkimuksen tulososassa analysoimme haastatteluja aihepiireittäin ja käytämme lainauksia haastatteluista vahvistamaan tuloksia.

Sosiaalialan ammattilaisina meille on erityisen tärkeää mahdollistaa kaikille kansalaisille samantaiset oikeudet ja yhteiskunnan toimintaan osallistuminen. Tämän vuoksi vankilasta vapautuneiden kuntouttaminen ja integroituminen takaisin yhteiskuntaan on tärkeää. Hyvällä jälkihuollolla siis ehkäistään uusintarikollisuutta.

Opinnäytetyömme tarkoituksena on saada vankilasta vapautuneiden kohtaamat haasteet muidenkin tietoon, jolloin niihin osattaisiin kiinnittää huomiota ja heille voitaisiin tarjota tarpeen mukaisia palveluita. Haluamme työllämme herätellä myös sosiaalialan ammattilaisia, jotka työskentelevät vankilasta vapautuneiden parissa, ajattelemaan omaa työskentelyään.

2 VANKILAN ARKI

Tässä luvussa kerromme vankilan arjesta ja siitä, mitä tapahtuu ennen vankilaan menoa ja millaisille osastoille vankilassa on mahdollista sijoittua. Vangeille järjestetään vankilassa erilaista toimintaa sekä koulutus ja työ mahdollisuuksia. Seuraavaksi käsittelemme myös sitä, millaiseen toimintaan vankilassa on mahdollista osallistua ja miten sen avulla voidaan helpottaa yhteiskuntaan integroitumista.

Vangit suorittavat rangaistuksensa joko suljetussa vankilassa tai avolaitoksessa. Lukumäärällisesti Suomessa on 15 suljettua ja 11 avovankilaa. Avolaitokseen pääsevät vangit, joiden katsotaan pystyvän suorittamaan rangaistuksensa hieman vapaammissa oloissa. (Vankilat 2013.)

2.1 Ennen vankilaan menoa

Ransu on jokaiselle vangille tehtävä rangaistusajan suunnitelma, joka ohjaa rangaistusajan suorittamista, vapautumista sekä ehdonalaista vapautta. Pidempiaikaisille vangeille suunnitelma tehdään yhteistyössä arviointikeskuksen, vastaanottavan vankilan ja vangin kanssa, mutta lyhytaikaisille vangeille suunnitelma voidaan tehdä rekisteritiedon ja ulosotossa täytetyn lomakkeen perusteella. Ransua tarkennetaan lisää vankilassa. Kun suunnitelmaa laaditaan, otetaan huomioon rangaistusajan pituus, rikoksista ja olosuhteista saatu tieto sekä vangin työ- ja toimintakyky. Suunnitelmaa tehtäessä pyritään vaikuttamaan tekijöihin, jotka auttavat vähentämään uusintarikollisuuden mahdollisuutta. Näitä tekijöitä ovat esimerkiksi päihteiden käyttö, koulutus tai sosiaaliset suhteet ja verkostot. Suunnitelman sekä vankilan tarjoamien mahdollisuuksien pohjalta vanki sijoitetaan toimintaan. Tällä toiminnalla vanki pystyy vaikuttamaan elämänhallintaansa ja työ- tai toimintakyvyn ongelmiin. Suunnitelman eteneminen vaikuttaa poistumislupiin, avolaitokseen siirtymiseen sekä valvotun koevapauden toteutumiseen. (Arki vankilassa 2014, 13–14.)

Vangin sijoittamisessa vankilaan otetaan huomioon muun muassa vangin ikä, toimintoihin osallistuminen, rangaistuslaitoskertaisuus, oma toive, sopeutuminen laitoksen olosuhteisiin. Vankilaan sijoitettaessa huomioidaan myös, etteivät vangin

yhteydet omaisiin vaikeudu. Yleisesti ottaen vanki sijoitetaan lähelle kotipaikkakuntaansa tai sille alueelle, johon kotipaikkakunta kuuluu. (Myhrberg 2002, 58.)

2.2 Vankilat ja niiden osastot

Suomessa on suljettuja vankiloita ja avolaitoksia, joissa on erilaisia osastoja. Rangaistussuunnitelmaa tehdessä katsotaan, mihin vankilaan ja osastolle vanki sijoitetaan. Vanki voidaan siirtää tai hän voi vaihtaa vankilasta toiseen tai osastolta toiselle.

Avolaitos. Avolaitoksia on omina yksikköinä sekä suljettujen laitosten osastoina. Avolaitoksessa liikkuminen vankilan alueella on vapaampaa ja olot siellä ovat muutenkin vapaammat. (Avovankila.) Avolaitokseen voidaan sijoittaa vanki, joka suorittaa sakon muuntorangaistusta tai hänellä on enintään vuoden kestävä tuomio. Mikäli tällainen vanki haluaa avolaitokseen, hänen on sitouduttava päihteettömyyteen. Kuitenkin vanki on sijoitettava suljettuun laitokseen, mikäli on syytä epäillä, että vanki ei esimerkiksi sopeutuisi avolaitokseen, hän jatkaisi rikollista toimintaa tai poistuisi avolaitoksesta luvatta. (Vankeuslaki 2005, 9§.)

Päihteetön osasto. Vankilassa päihteettömällä osastolla vangit sitoutuvat olemaan ilman päihteitä, kuten alkoholia ja päihdyttäviä aineita. He lupautuvat samalla myös antamaan pyydettyä virtsa- tai sylkinäytteen tai tekemään puhalluskokeen. Mikäli huomataan, että vanki on rikkonut sopimuksen, voidaan hänet poistaa osastolta. (Myhrberg 2002, 59.)

Nuorisovankila/nuorisovankilaosasto. Mikäli rikoksentekijä on rikoksen teko-
hetkellä ollut 15–20-vuotias ja hänen vankeusaikansa tulee olemaan vähintään kuusi kuukautta ja enimmillään neljä vuotta, hänet sijoitetaan nuorisovankilaan tai nuorisovankilaosastolle. Nuorisovankilaan tuomitulla on hyvä olla oma halu muutokseen ja hänen on hyödyttävä nuorisovankilan tarjoamasta kasvatuksesta ja opetuksesta. (Myhrberg 2002, 59.)

Pakkolaitos. Vanki, joka on tehnyt rikoksen, jossa on käyttänyt törkeää väkivaltaa tai vaarallisuutta toista ihmistä kohtaan ja joka on tuomittu vähintään kahden vuoden rangaistukseen, määrätään pakkolaitokseen. Pakkolaitokseen määrääminen

on kuitenkin vasta silloin toteutettavissa kun sama henkilö on syylistynyt edellä mainitun kaltaiseen rikokseen viimeisen kymmenen vuoden aikana ja mikäli häntä on syytä pitää vaarallisena ja uhkaavana toisen hengelle. Määrääminen pakkolaitokseen eli eristykseen on kaksivaiheinen, ensimmäisen päätöksen voi tehdä tuomioistuimien ja lopullisen päätöksen tekee vankilaoikeus. Suomessa erillisiä pakkolaitoksia ei ole vaan ne ovat osastoja vankilassa. (Myhrberg 2002, 59–60.)

2.3 Toiminta vankilassa

Vankiloissa on tarjolla erilaisia toimintoja ja ryhmiä. Näistä toiminnoista koostuvat vankien henkilökohtaiset päiväjäestykset. Toimintoja ovat muun muassa koulutus, työtoiminta, päihdekuntoutus, toimintaohjelmat, hengellinen työ ja erilaiset vapaa-ajan toiminnot kuten ulkoilu, kuntoilu ja askartelu. Ryhmiä ovat muun muassa AA- tai NA-ryhmät. (Richter 2002, 86–91.)

Vankila-aikana vangit ovat velvoitettuja osallistumaan vankilan järjestämään toimintaan, josta maksetaan toimintarahaa. Toimintatunnit merkataan ylös ja niiden perusteella maksetaan vangeille toimintarahaa kerran kuukaudessa. Toimintavollisuudesta voidaan vapauttaa mikäli vangin terveydentila, ikä tai toimintakyky on esteenä. Vankien motivointi toimintaan on tärkeässä ja haastavassa asemassa työntekijöille. Toiminnan tarkoituksena on antaa vangeille valmiuksia rikoksettomaan elämään rangaistusajan loputtua. Toimintaohjelmia on muun muassa suututumuksen hallinta ja ajattelutaitoja työpaikalla. (Richter 2002, 86–87.)

Vangin saapuessa vankilaan, hänet perehdytetään vankilan tavoille. Vankilan työntekijät varmistavat, että vanki tietää päiväjäestyksen sekä päivittäiset asiat kuten ruokailujen ajankohdan. Hänelle kerrotaan myös, miten hoidetaan yhteydet ulkomaailmaan ja kuinka saada yhteys vankilan vartijoihin ja virkailijoihin. Vankia informoidaan kuinka vankilassa voi viettää vapaa-aikaa, tehdä ostoksia tai käyttää muita palveluita. (Richter 2002, 84.)

Vapaa-aika. Vankilassa vapaa-ajanvietto tapoja on rajoitetusti, mutta silti vaihtoehtoja on kaikille. Mahdollisuuksia ovat esimerkiksi erilainen urheilu, josta suosituimpana kuntosalilla treenaaminen, myös kirjojen lukeminen tai taidepiirit ovat

mahdollisia harrastuksia. Ulkopuoliset tulevat vankiloihin järjestämään päihdeongelmallisille AA-ryhmä toimintaa. Myös uskonnollista toimintaa järjestetään, kuten viikoittain pidettävä jumalanpalvelus, mutta myös muita hengellisiä tilaisuuksia. Silloin tällöin vankilat järjestävät myös retkiä vankilan ulkopuolelle. Retkille kerätään mukaan pieni porukka ja sopivasti vartijoita. (Richter 2002, 91.)

2.4 Koulutus vankilassa

Opiskelu vankilassa edesauttaa vankilan periaatetta ja tavoitetta kitkeä uusintarikollisuutta. Vanki voi rangaistusaikana osallistua koulutukseen, joka järjestetään vankilassa tai sen ulkopuolella. Mikäli vanki haluaa osallistua koulutukseen, joka järjestetään vankilan ulkopuolella, on vangin täytettävä luvan edellytykset. (Koski & Miettinen 2007, 27.) Koulutus onkin keskeinen asia kun pohditaan vangin paluuta takaisin yhteiskuntaan ja sinne sopeutumista. Ulkopuolella järjestettävään koulutukseen olisi myös sopeutumisen kannalta hyvä osallistua mahdollisimman paljon. Mikäli se ei ole mahdollista, olisi hyvä vankilassa järjestettävässä opetuksessa käyttää ulkopuolisen yhteisön apua. (Koski & Miettinen 2002, 28.)

Vankilassa on mahdollista opiskella peruskoulun opintoja ja vanki voi suorittaa siellä yleisen oppivelvollisuuden edellyttämän oppimäärän. Myös lukion suorittaminen on vankilassa mahdollista. Vankilassa suoritetaan myös korkeakoulututkintoja. Suurin osa vangeista, jotka opiskelevat, hankkivat itselleen jonkin ammatin. Myös vankilassa opinnot saattavat vangeilla jäädä kesken, eikä tavoitetta saavuteta. Vankilassa järjestettävän työtoiminnan aikana voi vanki myös suorittaa oppisopimuskoulutuksen. (Richter 2002, 87–88.) Suoritettuaan opintoja vankilassa ollessaan, vanki saa siitä todistuksen, josta ei käy ilmi, että opinnot on suoritettu vankilassa ollessa (Opiskelu 2013).

Kosken ja Miettisen (2007) tekemässä tutkimuksessa kysyttiin vankien opiskelusta rangaistusaikana, vastauksia tuli 2 269 kappaletta. Vastanneista suurin osa ei opiskellut rangaistusaikanaan. 63,8 prosenttia ilmoitti, ettei opiskellut mitään vankilassa ollessaan. Suosituin opiskelumuoto oli ammatilliset opinnot, joita sanoi suorittaneensa noin 15 prosenttia vastanneista. Valmentavaa ja kuntouttavaa opastusta ja ohjausta sanoi käyttäneensä noin seitsemän prosenttia.

2.5 Työ vankilassa

Työnteko vankilassa katsotaan sen mukaan, mistä henkilö on kiinnostunut, mitkä hänen taipumuksensa ovat ja onko hänellä koulutusta. Aina toiveet eivät välttämättä toteudu, mutta työtä saavat tehdä kuitenkin kaikki halukkaat odotteluajan jälkeen. Vankiloiden työpisteet ovat usein valmentavia eli tarkoituksena on parantaa vangin työkykyä. (Lempiäinen 2011a.)

Vangeille suoriutuminen vaativista töistä on usein rajallinen, mutta hyvällä tuella työstä selvitään. Työnteossa ovat mukana työnjohtajat, työmestarit ja vartijat. Vankilassa voi tehdä työtä puuteollisuuden, metalliteollisuuden, maatalouden tai käsityöiden parissa, riippuen mitä vankila tarjoaa. Avolaitostoiminnassa vangit voivat tehdä työtä myös laitoksen ulkopuolella esimerkiksi kunnostamalla rakennuksia. Jokaisessa vankilassa vangit osallistuvat myös kiinteistön huoltotöihin sekä taloustöihin, näihin kuuluvat muun muassa keittiötöyt, remontointi sekä ulkotyöt. Käytännöt ja työtehtävät vaihtelevat vankiloittain. Vanki voi myös tehdä esimerkiksi pakkaustyötä omassa sellissään, erossa muista. Rangaistusaikana on mahdollista tehdä siviilissä tekemäänsä työtä, mikäli se on mahdollista. Vanki maksaa itse työstä tulevat kustannukset, näitä vankeja on kuitenkin vähän, muutama vuodessa. (Richter 2002, 86–87.)

3 VANKILASTA VAPAUTUMINEN

Seuraavaksi kerromme vapautumisesta ja siitä, miten vapautuvat vangit yritetään sopeuttaa siviiliin asteittain, esimerkiksi koevapauden avulla. Kerromme myös jälkihuollosta, mikä sen tarkoitus on ja miten sitä toteutetaan.

Vankeuslain (L 23.9.2005/767) mukaan, jokaiselle vangille tulee tehdä rangaistusajansuunnitelma, joka sisältää vapauttamissuunnitelman. Vapauttamissuunnitelmaa tehdessä arvioidaan vangin mahdollisuudet selviytyä vapaudessa ja palvelujen tarve. Tarpeen mukaan vapauttamissuunnitelmaa tehdessä voidaan olla yhteydessä vangin koti- tai asuinkunnan sosiaali-, terveys-, asunto- sekä työvoimaviranomaisten kanssa vangin yhteiskuntaan sijoittumisen parantamiseksi. Vanki tulee vapauttaa vankilassaoloajan viimeisenä päivänä. Valvottuun koevapauteen voi kuitenkin päästä jo ennen alkuperäistä vapautumisajankohtaa.

3.1 Vaiheittainen sopeutuminen vapauteen

Vapautuvan vangin kokonaistilanteen hahmottaminen on tärkeää, jotta osataan huomioida oikeat asiat. Vapautumisen lähestyessä tehdään yhteistyötä vangin, hänen läheistensä sekä viranomaistahojen kanssa, jotka ovat intensiivisesti mukana vapautumisen jälkeen ensimmäisinä päivinä. Vankia tulee auttaa etsimään mielekkäitä toimintoja, joista on hyötyä vapautumisessa. Hänelle tulee etsiä sopiva asumismuoto ja mahdollistaa väylä työmarkkinoille tai kuntoutukseen. (Granfelt 2008, 60–62.) Sosiaalityöntekijän roolina on avustaa vankia yhteydenotoissa eri tahoihin ja erilaisten asioiden hoitamisessa (Ricther 2002, 98). Pitkäaikaisvankien kohdalla vapautumisen järjestely saattaa alkaa jo kuukausia ennen vapautumista (Ricther 2002, 98). Pitkäaikaisvangilla tarkoitetaan, elinkautisvankia tai sellaista, joka suorittaa koko rangaistuksen vankilassa (Mohell & Pajuoja 2006, 303).

Nykyään painotetaan hallittua vapautumista. Tällöin vanki ei joudu vapautumaan suoraan suljetusta vankilasta siviiliin, jolloin uusintarikollisuuden uhka on hyvin todennäköinen, vaan hän voi kulkea erilaisia reittejä, avolaitoksesta valvottuun koevapauteen. Vankilassa vapautumiseen valmistaudutaan arkielämän taitojen harjoittelulla, kuntoutuksella ja vapautumisen suunnittelulla. (Karsikas 2010.) Avo-

laitoksen voidaan katsoa olevan valmennusta siviiliin, sillä siellä opitaan monia erilaisia taitoja, joilla pärjää vapaudessa, kuten ruuanlaittoa. Yleensä avolaitoksessa järjestetään myös lomaa eri tavalla kuin suljetussa vankilassa. Lomat ovat myös hyvää harjoitusta siviiliin palaamiselle. (Timonen 2009, 171–172.)

Valvottu koevapaus. Rangaistusmuotona valvotulle koevapaudelle on normaalia tuen ja kontrollin yhdistäminen. Tavoitteeksi voidaan katsoa myös pyrkimys normaaliuteen osaksi ympäröivää yhteiskuntaa. (Lakso & Mäntynen 2011, 32.) Valvotussa koevapaudessa vanki voi päästä koeluontoisesti vapauteen. Tämän tarkoituksena on edistää suunnitelmallista ja hallittua vapautumista ja sijoittumista yhteiskuntaan. Valvottuun koevapauteen voi päästä aikaisintaan kuusi kuukautta ennen tuomion päättymistä. Koevapaudessa vanki on sitoutunut noudattamaan erilaisia velvollisuuksia, määräyksiä ja viikkoaikataulua. Aikataulu sisältää ennalta sovitut toiminnot. Näiden toimintojen lisäksi koevapaudessa olevan on hyvä pitää yhteyttä läheisiinsä ja harjoitella rikoksettomuutta ja päihteettömyyttä. Koevapaudessa olevan tulee pysyä päihteettömänä, koska viranomaiset valvovat tätä satunnaisilla päihdetesteillä. (Valvottu koevapaus 2013.)

3.2 Jälkihuolto

Vankilan jälkeistä kuntoutumisen aikaa kutsutaan jälkihuolloksi, jonka tavoitteena on vähentää uusintarikollisuutta ja kiinnittää vankilasta vapautunut yhteiskuntaan. Yhteiskuntaan kiinnittymiseen tarvitaan erityisiä tukitoimia, kuten kuntoutumis-, koulutus- ja työllisyyspalveluja, joiden avulla vapautunut vanki saa uuden mahdollisuuden muuttaa elämänsä suuntaa. Vapautuneelle vangille tulee antaa mahdollisuus myös kantaa vastuu omista teoistaan ja elämästään. (Järvelä 2002, 267, 269.)

Vangin kotikunnan tulee järjestää vapautuvalle vangille kaikki samat palvelut, mitä muillekin kunnan asukkaille. Kunnan velvollisuutena on järjestää vapautuvalle vangille asumismuoto, toimeentulo sekä tarpeen vaatiessa päihdehuolto. Päihdeongelmaisen vangin kuntouttaminen aloitetaan vankilassa ja sen vuoksi onkin tärkeää, että kuntoutuminen jatkuu myös vapaudessa. Jo vankila-aikana on tärkeää tehdä yhteistyötä sen tahon kanssa, joka kuntoutumista jatkaa. (Suomela 2011.)

Jälkihuolto toteutuu sitä paremmin, mitä aikaisemmin vapautumista aletaan suunnitella ja mitä enemmän tehdään yhteistyötä eri tahojen kanssa. Hyvän jälkihuollon jälkeen vapautunut vanki ja hänen läheisensä voivat paremmin, uusintarikollisuus vähenee sekä säästetään kustannuksissa, joita koituisi uusintarikollisuudesta. (Suomela 2011.)

KRITS eli kriminaalihuollon tukisäätiö on valtakunnallinen ja sen tehtävänä on edistää vankilasta vapautuvien ja heidän läheistensä elämästä selviytymistä. Tärkeimpiä tehtäviä on auttaa ja tukea kriminaalihuoltotyötä ja ehkäistä sitä kautta myös uusintarikollisuuden määrää. KRITS haluaa vaikuttaa nykyään enemmän siihen, että jokaisella vankilasta vapautuvalla olisi mahdollisuus kuntoutukseen vankilan jälkeen ja että jokaisen tarpeet katsottaisiin yksilöllisesti. Tällaiseen toimintaan päästäisiinkin parhaiten tekemällä yhteistyötä eri tahojen kesken kuten kuntien, rikosseuraamusjärjestelmän ja järjestöjen välillä. Esimerkkejä joistakin järjestöistä ja säätiöistä, jotka auttavat vankilasta vapautuneita: A-klinikkasäätiö, Sininauhaliitto ry, Suomen mielenterveysseura, Sosiaali- ja terveysturvan Keskusliitto ry ja Takuu-säätiö. (Säätiö.)

KRIS on järjestö, joka auttaa vankilasta vapautuneita. Heidän periaatteinaan on toveruus, yhteisvastuullisuus, päihteettömyys ja rehellisyys, näiden periaatteiden varaan koko toiminta perustuu. Vangit ottavat yhteyttä KRIS:n työntekijöihin, jotka ovat myös itse olleet vankilassa ja tietävät mitä uuden elämäntavan tavoittelu tuo tullessaan. KRIS:ltä saa vertaistukea, kokemusta, tietoa ja luottamuksellista yhteydenpitoa. Yhteistyö KRIS:n kanssa voi alkaa jo ennen vapautumista ja jatkua pitkälle vapautumisen jälkeen. (Mikä KRIS on?)

4 VANKIEN KOHTAAMAT HAASTEET

Tässä luvussa käsittelemme niitä osa-alueita, joissa vapautuneilla vangeilla saat-
taa olla ongelmia vapautumisen jälkeen; työ- ja koulupaikan saamisessa, asunnon
hankinnassa, päihteiden käytössä ja omaisten kanssa. Kerromme myös millaista
päihde- ja perhetyötä, joilla tuetaan vapautumista, vankilassa tehdään.

4.1 Työhön ja koulutukseen liittyvät haasteet

Työn aloittaminen uudelleen. Vankeusrangaistus ja rikosrekisteri vaikeuttavat
työnsaantia, kun vanki on vapautunut. Moni kokee, että se vaikuttaa negatiivisesti
työnsaantiin. Työnsaanti olisi kuitenkin erittäin tärkeää, kun pohditaan integroitu-
mista takaisin yhteiskuntaan. Ratkeaminen entiseen elämään ja mahdollisesti
myös rikosten tekemiseen tapahtuu helpommin, mikäli entiset kaverit ja rikostove-
rit ottavat yhteyttä ja vetävät hänet takaisin entiseen elämäntapaan. (Kivivuori &
Linderborg 2009, 137.)

Juuri vankilasta vapautuneen ja usein siellä olleen mahdollisuudet työllistyä voivat
olla huonot, usein hän työllistyykin tuttavien kautta. Voi myös olla, että työvoima-
toimistoon meno on haasteellista ja sitä vältetään. Työvoimatoimisto on kuitenkin
hyvä lähtöpaikka työuralle, sillä sieltä saa töihin pääsyn edistäviä ja työkykyä yllä-
pitäviä palveluja. Tällaisia palveluja ovat muun muassa työharjoittelu, ammatillisen
kuntoutuksen palvelut, palkkatuettu työ, kuntouttava työtoiminta ja valmentavat
työvoimakoulutukset. Työvoimatoimistossa tehdään myös työnhakusuunnitelma,
joka myös auttaa vapautunutta vankia hahmottamaan missä mennään. (Suomela
2009.) Kun vapautunut vanki menee ensimmäistä kertaa työvoimatoimistoon va-
pautumisen jälkeen, on työntekijän hyvä kartoittaa hänen kanssaan, mitä vapautu-
nut vanki on tehnyt vankila-aikanaan. Usein vankilassa tehty työtoiminta tai muu
ryhmätoiminta auttaa myös työelämässä ja siihen pääsyssä vankilan jälkeen.
(Lempiäinen 2011b.)

Vankilasta vapautuneella on usein rikosten perusteella tulleet korvausvaatimukset.
Ne ovat myös kasvaneet korkoa henkilön ollessa vankilassa. Kun henkilö vapau-
tuu, voivat summat olla merkittävän suuria, eikä heillä ole heti varaa alkaa mak-

samaan niitä. Taloudellista luottokelpoisuutta voi siis olla hankala saavuttaa, sillä korot kertyvät ja suurenevat koko ajan ja summia voi olla todella hankala maksaa takaisin. Koska yhteiskunta ei ole näissä korvausvaatimuksissa ja velkajärjestelyissä joustava, voi vapautuneen vangin olla helpompi työskennellä epävirallisilla työmarkkinoilla. (Timonen 2009, 183–187.)

Opiskelu vankilan jälkeen. Mahdolliset oppimisvaikeudet on hyvä selvittää vapautuneen vangin kohdalla, mikäli on syytä epäillä, että hänellä niitä on. Usein tunnistamattomat oppimisvaikeudet ovat yhteydessä muihin ongelmiin, kuten päihteiden käyttöön tai syrjäytymiseen. Mikäli oppimisvaikeudet tutkitaan ja huomataan ajoissa, voidaan ehkäistä syrjäytymiskehitystä. Esimerkiksi vapautuneella vangilla on voinut opinnot jäädä ennen tuomioita kesken ja näin ne voitaisiin saada vapautumisen jälkeen päätökseen tarpeellisten tukitoimien avulla. Tämä taas mahdollistaisi paremmin työllistymisen ja yhteiskuntaan integroitumisen sekä mahdollisen uusintarikollisuuden ehkäisemisen. On todettu, että rikostaustaisilla on useammin oppimisvaikeuksia kuin muulla väestöllä keskimäärin. (Gullman 2011.) Vapautuville vangeille on helpottavaa, kun he saavat selvitettyä oppimisvaikeutensa ja he saavat tietää etteivät ole ”tyhmiä” tai ”laiskoja”. Oppimisvaikeuksien tunnistaminen helpotti myös vapautuneiden vankien suhtautumista itseensä, heidän itsetunto kasvoi kun saivat selityksen, miksi aiemmat opinnot ovat jääneet kesken. (Gullman, Sunimento & Poutala 2011, 55.)

4.2 Asumiseen liittyvät haasteet

Vaikein ryhmä asunnon hankinnan kannalta ovat vapautuneet vangit, joilla on akuutti päihde- tai mielenterveysongelma. Asumisen ongelmat saattavat johtua myös siitä, että vapautuneella vangilla on takanaan pitkä rangaistusaika tai hänellä oletetaan olevan korkea riski uusintarikollisuuteen. Vapautunut vanki saattaa olla myös tunnettu ja näin häneen kohdistuu ulkoisia paineita. (Ryynänen 2010.)

Kriminaalihuollon tukisäätiö (Krits) selvitti, millaista tukiasumista on tarjolla sellaisille vankilasta vapautuville, joille tiedetään, että asumisen järjestäminen on hankalaa. Krits hahmotti, mitkä seikat muodostuvat ongelmaksi, kun asuntoa etsitään ja nimenomaan mikäli seikat johtuvat vankilasta vapautuneen rikostaustasta tai ym-

päristötekijöistä. Vapautuvat vangit saavat kunnan asunnon vain harvoilla paikkakunnilla. Syitä ovat muun muassa aiemmat vuokrarästit tai hädät. Vapautuneen vangin olisikin esitettävä todisteita elämänmuutoksesta ja hänen täytyy esimerkiksi selvittää vuokrarästit, joka voi olla raskasta juuri vapautuneelle. (Ryynänen 2010.)

Tuetussa asumisessa ja soluasumisessa tulee usein vastaan ongelmia esimerkiksi silloin, kun vapautunut vanki on rikostaustastaan tunnettu tai mikäli toisilla asiakkailla on pelkoa häntä kohtaan. Ongelmana tukiasuntojen löytymiselle on myös niiden puute tai mikäli sellainen löytyisi, voi olla hankalaa motivoida asiakasta muuttamaan sellaiseen. Asunnon järjestyminen vapautuneelle vangille vaihtelee myös kunnittain. Useinkaan tämä kysymys ei ole kunnan hallitukselle tärkein, vaan asenteelliset ongelmat tulevat tielle. (Ryynänen 2010.)

Asunnon hankinnan vaikeuteen liittyy usein luottotietojen tarkistus ja mikäli ne on menetetty, on asunnon hankinta entistä hankalampaa. Usein vankilaan mentäessä on jouduttu luopumaan entisestä asunnosta, etenkin jos on asunut yksin, joten asunnon hankinta vankilan jälkeen on edessä, mikäli vapautunut vanki ei halua tukiasumisen piiriin. Joidenkin vankien asumispaikaksi jääkin vankilasta vapautumisen jälkeen katu. Kun henkilö asuu kadulla, ei hän voi kunnolla käydä töissä tai koulussa, eikä myöskään huolehtia perheestä. Kadulle vapautunut voi jatkaa rikosten tekemistä, jotta saisi katon pänsä päälle ja rahaa päihteiden käyttöön. Näin ollen integroituminen yhteiskuntaan ja uuden elämäntavan löytäminen on entistä haastavampaa ja ylivoimaisen vaikeaa. (Timonen 2009, 188–189.)

4.2.1 Erilaiset asumismuodot ja niiden tarve

Erilaisia asumismuotoja pohdittaessa on tärkeintä tarkoituksenmukaisen asunnon järjestyminen. Se voi olla joko tuettu asuminen, edullinen vuokra-asunto tai yksilöllisyyden takaava asuminen. Tuettu asuminen tarkoittaa tuettua asumista yhteisössä, esimerkiksi tukiasunnossa, ja yksilöllisyyden takaava asuminen itsenäistä asumista tarkoituksenmukaisesti tuettuna. (Granfelt 2003, 3.)

Vangit eivät ole kaikki samanlaisia, joten myös asumistarpeessa on vaihtelua. Henkilöille, joilla ei ole aiempaa rikostaustaa eikä päihdeongelmaa tai ovat aloitta-

neet päihdekuntoutuksen vankilassa ja jatkavat sitä vapaudessa, itsenäinen asuminen olisi tarkoituksenmukainen. Tuetusti, mutta itsenäisesti asuminen on hyväksi henkilölle, joka haluaa asua yksin, mutta kokee tarvitsevänsä tukea vapautumisen jälkeen. Tuki kohdistuu juuri vapautumisen jälkeiseen aikaan, mutta voi jatkua pitempäänkin. Kun henkilö saa tukea poistaa se usein myös uusintarikollisuuden mahdollisuutta ja integroituminen yhteiskuntaan on helpompaa, kun tukea on tarjolla erikseen pyytämättä. (Granfelt 2003, 69–70.)

Tuetussa asuinyhteisössä saa tarvittavaa tukea myös yhteisön jäseniltä, esimerkiksi päihdekuntoutukseen liittyvissä asioissa. Asuinyhteisöt ovat päihdeettömiä, joten henkilö saa sekä vertaistukea, mutta myös ammattilaisten tukea ja opastusta. Asuinyhteisössä on kuitenkin rajoituksia niin yksityisyydelle kuin myös itsemääräämiselle, siksi tällainen asumismuoto ei ole monenkaan vapautuneen vangin mieleen. (Granfelt 2003, 70.)

Laaja-alaista psykososiaalista tukea tarvitsevan asumisen tavoitteena olisi jatkaa vankilassa aloitettua kuntoutussuunnitelmaa. Tällä tähdätä siihen, että asukas pystyisi siirtymään itsenäiseen asumiseen ja elämiseen. Asuminen tarjoaisi kontrollia juuri vapautumisen jälkeiseen elämiseen niin vertaistuen avulla kuin myös ammattilaisten toimesta. Päätehtävänä on passiivisen oman asunnon odottelun sijaan pyrkiä poistamaan yksilön omia sisäisiä esteitä ja toimia vankilan ja oman itsenäisen asumisen välivaiheena. (Granfelt 2003, 71.)

Useampi vankeusrangaistus voi olla merkki syrjäytymisriskistä. Syrjäytymisriskiin vaikuttaa heikohko koulutus- ja työhistoria, rikollisessa alakulttuurissa oleminen, voimakas päihteiden käyttö, velkaantuminen, asunnottomuus, psyykkinen ja fyysinen sairastaminen sekä sosiaalisten suhteiden katkeaminen. Vapautuvan vangin kotikunta vastaa siitä, että hänelle järjestyy asunto, päihdehuolto ja välttämätön toimeentulo. Jo vankilassa aloitetaan päihteidenkäyttäjien kuntoutus ja sitä olisi tarpeellista jatkaa myös vapaudessa. Tässä tilanteessa tärkeässä asemassa on vankilan ja kotikunnan yhteistyö. (Suomela 2009.) Koko Suomen ehdonalaisessa valvonnassa olevista valvottavista oli täysin vailla asuntoa 21 prosenttia vuonna 2001. Kaikki vapautuneet vangit eivät kuitenkaan ole Kriminaalihuoltolaitoksen ehdonalaisvalvonnassa, heitä on noin 30 prosenttia. (Granfelt 2003, 9.)

4.3 Päihteiden käyttöön liittyvät haasteet

Päihteillä ja rikollisuudella on selvä yhteys, merkittävä osa vankilaan vievistä rikoksista tehdään päihteiden alaisena. Omaisuus- ja väkivaltarikokset, liikennejuopumukset sekä järjestäytynyt rikollisuus ovat päihderikollisuutta. Päihderiippuvaisella tarkoitetaan henkilöä, joka on kykenemätön säätelemään käyttämäänsä päihdettä. Usein päihdeongelmainen sortuu uudestaan ja uudestaan samaan rikokseen. (Mäki 2002, 239–240.)

Suurin osa vangeista on elinaikanaan vähintään kokeillut huumausaineita, alkoholia ja lääkkeitä päihdyttävässä tarkoituksessa. Kuitenkin enemmistö vangeista käyttää päihteitä vahingollisesti. Alkoholi, laittomat huumausaineet sekä lääkkeiden päihdekäyttö ovat lisääntyneet vankien keskuudessa. (Lintonen & Joukamaa 2013, 70, 75.) Päihteiden sekakäyttö, jolloin käytetään alkoholia ja huumausaineita tai lääkkeitä yhdessä, on myös lisääntynyt (Mäki 2002, 240).

Laittomien huumeiden käyttäminen yhdistyy aina rikokseen. Huumausaineiden käyttö syventää helposti rikos- ja syrjäytymiskierrettä. Niiden käyttäjillä on suurempi riski tehdä uusia rikoksia ja yleensä he päätyvätkin vankilaan ennemmin tai myöhemmin. (Lintonen & Joukamaa 2013, 75.) Rikoskierteeseen joudutaan juuri siksi, että saadaan rahoitettua päihteiden ja huumausaineiden käyttö. Vankeudessa olisikin hyvä pohtia, miten päihteiden käyttö saataisiin hallintaan. (Knuuti 2010.)

4.3.1 Päihteet vankilassa

Päihderiippuvaiset vangit ja huumausaineet löytävät aina toisensa vankilassa, tehokkaista valvontatoimista huolimatta (Uusitalo 2009). Päihteillä tarkoitetaan tässä yhteydessä lähinnä huumausaineita. Huumeita kuljetetaan vankilaan kehon sisäisesti lomilta tullessa tai perhetapaamisissa. Huumeita voidaan myös yrittää postittaa vankilaan sekä salakuljettaa erilaisten kuljetusten mukana. Toisinaan myös henkilökunta saattaa osallistua huumausaineiden salakuljetukseen, mutta tämä on vankilan valvonnan kannalta pahin mahdollinen tilanne. (Perälä 2009.)

Vankilassa käytetään sellaisia huumeita, joita on helppo salakuljettaa ja jotka eivät näy huumetesteissä pitkään. Tällaisia ovat muun muassa subutex ja amfetamiini. Myös myyntihinta vaikuttaa siihen, mitä ainetta kannattaa vankilan sisälle toimittaa. Suonensisäiset huumeet ja lääkkeet ovat yleisiä, vaikka käyttövälineet ovat kiellettyjä. Vangit kuitenkin esimerkiksi rakentavat puuttuvat välineet itse. (Perälä 2009.)

Vankilassa myytävät huumeet saattavat olla kalliimpia kuin katukaupassa. Myös vankien henkilökohtaiset suhteet vaikuttavat myyntihintaan. Velka saattaa kuitenkin kasvaa suureksi myös vankilassa ja sen maksamiseen täytyy käyttää monenlaisia keinoja. Osa vangeista käy huumekauppaa vankilassa olevan kanttiinin tuotteilla, käskevät vankilan ulkopuolella olevan läheisen maksamaan tietty summa rahaa tietyllä tilillä tai tekevät töitä huumeiden myyjille, esimerkiksi myyvät aineita, salakuljettavat niitä tai perivät velkoja. (Perälä 2009.)

Vankilan henkilökunta pyrkii kuitenkin kontrolloimaan huumeiden salakuljetusta ja käyttöä. He voivat salakuunnella puheluita tai ilmoittaa poliisille, jos on aihetta epäillä, että asia koskee huumekauppoja. Myös huumekoirat ovat hyvä apu huumeiden löytämisessä. Voidaan katsoa, että vankilan huumekaupalla ei kukaan rikastu ja se on vaarallista toimintaa. Vangeilta löytyy monenlaista kekseliäisyyttä, jotta he saavat huumekaupan pyörimään ja aineita vankilan sisälle. (Perälä 2009.)

4.3.2 Päihdetyö vankilassa

Nykyään rangaistusjärjestelmät ottavat päihderiippuvuudet paremmin huomioon, minkä on havaittu vähentävän uusintarikollisuutta (Lintonen & Joukamaa 2013, 75). Vankiloille on tehty vankeinhoidon päihdestrategia, joka määrittelee reunaehdot päihdetyölle. Päihdestrategian tavoitteena on päihderikollisuuden ja päihteiden tarjonnan ehkäisy, käytöstä aiheutuvien haittojen ja kysynnän ehkäisy ja päihdeongelmaisen vapautumisen jälkeisen kuntoutusketjun turvaaminen vapaudessa sekä toimintaympäristöön verkostoituminen. Päihdetyö jakautuu päihdehoitoon, päihdekuntoutukseen sekä päihdevalvontaan. (Kuntouttava toiminta 2013.)

Päihdehoitoa toteuttavat pääasiassa terveydenhuollon ammattilaiset. Se käsittää päihdearvion, vieroitus- ja katkaisuhoidon, päihdepsykiatrisen hoidon ja opioidiriippuvaisten korvaus- ja ylläpito-hoidon. Päihdekuntoutus sisältää kuntouttavan toiminnan, jota voidaan toteuttaa yksilötyönä tai erilaisina päihdeohjelmina. Päihdevalvontaan vankilassa kuuluu muun muassa päihteettömyyden valvonta sekä tarkastustoiminta. Vangeille tehdään arvio päihteiden käytöstä ja rangaistusajan suunnitelma arviointikeskuksessa. Nykyään päihdekuntoutusta järjestetään lähes tulkoon kaikissa vankiloissa. Vankiloissa on käytössä erilaisia päihdeohjelmia, joiden tavoitteena on motivoida päihteettömään elämäntapaan erilaisten tehtävien, luentojen ja keskustelujen avulla. Kaikki vangit eivät kuitenkaan halua osallistua ryhmätoimintaan, jolloin yksilötyö on tärkeää. Yksilötyössä on mahdollisuus keskustella ohjaajan kanssa säännöllisesti päihteiden käyttöön liittyvistä asioista ja ongelmista. Yksilökeskusteluita järjestetään myös usein päihdeohjelmien jatkohoitona. (Kuntouttava toiminta 2013.)

Monille vangeille kuntoutusvaihtoehdot ovat liian vaativia. Vankiloissa on kahdenlaisia vankeja; päihdekuntoutukseen sitoutuneet ja aineita käyttävät. Joillekin kuntoutukseen osallistumisen kynnyks voi olla liian korkea. Pelkkä huumausaineiden saatavuuden estäminen ei ole tarpeeksi tehokas keino riippuvuudesta irti pääsemiseen. Päihteettömät osastot ovat hyvä ratkaisu, sillä silloin vanki voi hyödyntää päihteetöntä ympäristöä ja kuntoutua edes hetkeksi. (Uusitalo 2009.) Avovankilat ovat aina päihteettömiä ja siellä vanki on sitoutunut päihteettömyyden lisäksi myös satunnaistesteihin (Kuntouttava toiminta 2013).

Päihdekuntoutuksen läpikäyneitä vankeja voidaan sijoittaa myös vankilan ulkopuoliseen päihdehoito- tai kuntoutuslaitokseen jos sen katsotaan edistävän kuntoutumista. Vapautumisen lähestyessä vangit saavat osallistua vapauteen valmentaviin ohjelmiin, joissa on myös paljon päihdeongelman käsittelyä ja sen hallintaan liittyviä asioita. (Kuntouttava toiminta 2013.) Kuntoutuminen on tehokkainta kun se liitetään yhteiskunnan muihin selviytymistä tukeviin toimintoihin. Sen vuoksi päihdekuntoutus, opiskelu/työ ja vapaa-ajan harrastukset pyritään järjestämään siten, että ne sopivat yhteen. Vankilassa alkanut kuntoutus on usein hyödytöntä, ellei kuntoutuminen jatku myös vapautumisen jälkeen. Vapautumisen jälkeinen päihte-

den käyttö nostaa riskiä syyllistyä uudelleen rikollisuuteen. Heillä, jotka pysyvät irti päihteistä, vapaudessa pysymisen todennäköisyys on suurempi. (Knuuti 2010.)

4.4 Omaisiin liittyvät haasteet

Tuomio saattaa tuottaa vangin läheisille epätietoisuutta ja huolta. Heidän mielestään voi olla monenlaisia kysymyksiä vankeuteen liittyen. Läheisten tulisi huolehtia myös omasta jaksamisestaan ja hakea mahdollisesti apua, esimerkiksi vertaisryhmistä. Jos vangilla on lapsia, tulee lapsen kanssa keskustella asiasta. (Päivä kerrallaan 2014, 28.) Vanhemmat usein salailevat missä vankilassa oleva vanhempi on tai mitä hän on tehnyt. Asiat kannattaa kuitenkin kertoa lapselle, koska he voivat kuulla asioista koulusta, kavereilta tai naapureilta ja sen jälkeen pohtivat mitä vankilassa oleva vanhempi on tehnyt. (Karsikas 2003, 17–18.)

Rikoksesta epäilty saatetaan leimata, osansa leimasta saa myös epäillyn perhe. Vaikka leima olisikin syntynyt vahingossa, alkaa perhe nähdä itsensä leiman mukaisena ja sen jälkeen siitä on vaikea irtaantua. Perheen lähipiiri saattaa muuttaa suhtautumistaan perhettä kohtaan ja heidät voidaan eristää kanssakäymisestä. Vankilaan joutuneiden puoliset eivät välttämättä halua kertoa suhteestaan vankilassa olijaan, koska pelkäävät esimerkiksi työnantajan ja työkavereiden reaktioita. (Karsikas 2003, 16–17.) Vankilassa olevan perheenjäsenen tekemän rikoksen vuoksi koko perhe saatetaan leimata rikolliseksi tai muita huonommaksi. Leimautumiseen liittyy usein huonommuuden tunne, johon yhdistyy häpeä. (Savolainen 2013, 43.)

Läheisen vangitseminen voi aiheuttaa perheessä kriisin. Toisinaan vangitseminen voi tulla yllätyksenä ja joskus läheiset eivät tiedä missä oma vangittu läheinen on, mikä aiheuttaa epätietoisuutta. (Päivä kerrallaan 2014, 17.) Vapautumisen lähestyessä perheen sisäiset suhteet joutuvat jälleen koetukselle. Pitkäaikaisvangit saattavat olla huonosti valmistautuneita vapautumiseen, mikä aiheuttaa perheen sisällä uuden kriisin. Vankeuden aikana perhe on sopeutunut tilanteeseen, missä joku perheenjäsen on poissa, ja vapautumisen koittaessa joudutaan mukautumaan uuteen, koko perhe on jälleen koossa. (Karsikas 2003, 18.)

4.4.1 Yhteydenpitäminen vankilan ulkopuolelle

Vangilla on mahdollisuus olla läheisiinsä yhteydessä kirjeenvaihdolla, puhelinyhteyksillä tai vankilassa tapaamisilla ja jossain vaiheessa tuomiota saa myös poistumislupia ja saatettuja lomia. Kirjeenvaihtoa valvotaan, tarpeen vaatiessa kirjeet voidaan avata ja sisältö tarkistaa. Kirjekuoriin ei saa tehdä merkintöjä siitä, että kirje tulee vankilasta. Puhelinyhteyksiä vanki voi käyttää määrättyinä aikoina ja puhe-aika on rajallinen. Vangin täytyy maksaa itse soittamansa puhelut. Tarpeen vaatiessa puheluita voidaan kuunnella, mutta tällöin asiasta tulee ilmoittaa molemmille osapuolille. Vangin on myös ilmoitettava etukäteen milloin haluaa soittaa ja kenelle. (Richter 2002, 92–93.)

Läheiset voivat käydä tapaamassa vankilassa olevaa omaistaan. Tapaamiset voivat olla valvottuja tai valvomattomia. Valvomattomat tapaamiset ovat usein perhetapaamisia erillisessä tilassa. Perheeksi luetaan puoliso, lapset, omat vanhemmat ja sisarukset. Parisuhde tulee pystyä todistamaan. Perhetapaamista tulee aina anoa. Tällainen tapaaminen pyritään järjestämään sellaisille vangeille, joilla loma-oikeutta ei vielä ole. Perhetapaaminen voi parhaillaan kestää viikonlopun, mutta vähintään muutaman tunnin. (Richter 2002, 93.) Vankilassa perhetapaamisiin suhtaudutaan pääosin myönteisesti, koska tällainen yhteydenpito koetaan tärkeäksi ja aidoksi. Vankilan valvotuissa tapaamisissa suuri määrä vankeja ja vierailijoita ovat samassa tilassa tapaamassa omaisiaan. Tällöin pystytään kontrolloimaan suurta määrää yhtä aikaa. Suljetuissa vankiloissa tapaamisaika on yleensä 30 minuutista tuntiin. (Karsikas 2003, 57–58.) Toisinaan tarvitaan erityisen tarkkaa valvontaa, koska vaarana on, että jotakin luvatonta siirtyy vierailijalta vankilaan, kuten huumausaineita, ja tämä halutaan estää. Tällöin vartija on fyysisesti läsnä seuraamassa tapaamista. (Richter 2002, 94.)

Vanki voi anoa poistumislupaa eli lomaa. Jokainen anomus tutkitaan erikseen ja pohditaan vangin mahdollisuutta suoriutua lomasta kunnialla. Aina lupaa ei voida myöntää tai vanki saa mukaansa saattajan eli vartijan. Vartijan tulee valvoa vankia ja huolehtia hänet takaisin vankilaan. Jos vanki pääsee yksin lomalle, tulee hänen todistaa, että loman myöntäminen oli oikea ratkaisu ja käyttäytyä lomalla asiallisesti. (Richter 2002, 94.)

4.4.2 Perhetyö vankilassa

Lapsi- ja perhetyön linjaukset selkiinnyttävät vankilassa tehtävää perhetyötä. Perhetyön tehtävänä on yhteydenpidon mahdollistaminen, keskusteluavun antaminen, valmiuksien parantaminen sekä arjentoimintoihin ja kasvatustehtävään tukeminen, vanhemmuuden arvioiminen ja yhteistyön tekeminen siviilissä olevien kanssa. Perhetyötä tehdään aina perheen kanssa, mutta lapsen edun turvaaminen on kuitenkin aina etusijalla. (Risen uudet lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013.)

Perhetyöllä myös edistetään perhesuhteiden säilymistä, vanhemmuuden toteutusta sekä yhteiskuntaan palaamista. Vankilan perhetyöhön kuuluvat muun muassa ohjaaminen ja neuvominen, perheleirit, yhteydenpidon mahdollistaminen ja perhesuhteiden edistäminen. Keskeistä on yhteistyö vankilan ulkopuolella olevien järjestöjen ja palveluiden kanssa. Valitettavasti vankiloissa on melko pienet resurssit käytettävissä perhetyöhön, mutta niiden puitteissa järjestetään kuitenkin vanhemmuutta tukevia kursseja ja vanhempi-lapsi-päiviä. (Lapsi- ja perhetyövankilassa.)

Lapsi tulee huomioida kaikissa tilanteissa. Tapaamistilojen tulee olla lapsiystävällisiä ja heidän tulee saada tavata vanhempansa tarpeeksi usein. Lapsilla tulee olla oikeus koskettaa vankilassa olevaa vanhempaa ja heidän tulee saada tavata myös valvomattomissa tiloissa. Jokainen tilanne arvioidaan erikseen ja huomioidaan lapsen etu, lapsella pitää olla turvallinen ympäristö. (Lapsi- ja perhetyö vankilassa.)

Perheleiri. Vangeille voidaan myöntää lupa osallistua perheleirille, jos sen katsotaan olevan vapautumisen ja perheen kannalta hyvä ratkaisu. Perheleirit on koettu tärkeäksi, koska silloin saa viettää aikaa lastensa ja puolisonsa kanssa. Perheleireillä keskustellaan asioista, saadaan vertaistukea ja vietetään aikaa perheen kanssa. Leirit on koettu hyviksi ja niihin halutaan osallistua. (Karsikas 2003, 61–62.)

5 SOSIAALISET SUHTEET

Tässä luvussa kerromme, miten vankien sosiaaliset suhteet muuttuvat vankeuden aikana. Ennen vankilaa olemassa olevat sosiaaliset suhteet voivat vaikuttaa rikosten tekemiseen. Vankilassa muodostuu uusi yhteisö ja siellä saa uusia tuttuja. Vankilassa ja sen jälkeen muodostuneet suhteet mahdollisesti auttavat vankilasta vapautunutta pysymään siviilissä ja sopeutumaan sinne tai vastaavasti heikentävät mahdollisuuksia.

5.1 Sosiaaliset suhteet ennen vankilaa

Kaikilla vangeilla ei ole olemassa muuta yhteisöä kuin rikollista elämäntapaa tukeva (Karsikas 2003, 51). Ystävillä on suuri vaikutus yksilön rikollisuuteen. On tutkittu, että rikosaktiivisten ihmisten ystävät ovat usein myös rikosaktiivisia. Sitä ei kuitenkaan tiedetä, hakeutuvatko rikosaktiiviset ihmiset toistensa seuraan vai aiheuttaako ryhmän paine rikollisuuden. (Kivivuori 2008, 249.) Ajatellaan kuitenkin, että jokaisen yksilön ominaisuudet vaikuttavat hänen rikoskäyttäytymiseen ja ylipäänsä siihen ajautumiseen. Toki myös ympäristöllä on tähän suuri vaikutus, eikä yksilö pysty hallitsemaan kaikkea ympärillään tapahtuvaa. Ryhmän paineella on joka tapauksessa vaikutusta, se saattaa painostaa tai opettaa yksilön tekemään rikoksia. (Kivivuori 2011, 10.)

Vaikka rikolliset tekevätkin paljon yhteistyötä, ovat he kuitenkin varuillaan toistensa seurassa. Jokainen rikoksen tehnyt pelkää kiinni jäämistä ja mitä useampi tietää niin sitä suurempi riski on jäädä kiinni. Jokainen rikollinen ajattelee loppujen lopuksi vain omaa etuaan, vaikka muiden kanssa tehdäänkin yhteistyötä. Tästä päätellen, voidaankin todeta, että rikollisten välinen ystävyys on hyvin haurasta, jo yksilöiden ominaisuuksien vuoksi. (Kivivuori 2011, 10, 55.)

5.2 Sosiaaliset normit ja luottamus vankilassa

Vankilassa vallitsevat kirjoitetut säännöt ja sosiaaliset normit. Nämä ovat kaksi eri asiaa, eivätkä liity toisiinsa mitenkään. Ulkopuolisin silmin vankilassa toimitaan

kirjoitettujen sääntöjen mukaan, mutta oikeasti vangit noudattavat enemmän sosiaalisia normeja. (Kivivuori 2011, 61.) On todettu, että jonkinlainen vankiyhteisö muodostuu aina kun ihmisiä on vangittuina, näissä yhteisöissä vallitsee omat säännöt ja hierarkiat. Näiden avulla vankilaan muodostuu yhteisöllisyyden tunne. (Laine 2002, 137.) Samassa sosiaaliluokassa olevilla, eli tässä tapauksessa vangeilla, on samansuuntainen kielellinen ilmaisu. Vuorovaikutuksen avulla tullaan ymmärretyksi ja ymmärretään toisia, vankilassa muodostuu erilaiset tyylit ja tavat ilmaista itseään. (Timonen 2009, 177.)

Nykyään puhutaan paljon sosiaalisesta pääomasta, jonka keskeisenä seikkana pidetään juuri tuota yksilöiden välistä sosiaalista luottamusta. Luottamus saattaa olla ongelmallista rikoksen tehneiden keskuudessa, sillä he eivät välttämättä kykene ratkaisemaan ristiriitoja lain puitteissa. (Kivivuori 2011, 9-10.) Vankilassa ollessaan rikoksentekijöiden välillä vallitsee luottamus ja lojaalisuus. Lojaalisuudella tarkoitetaan uskollisuutta ryhmälle. Jos luottamuksen menettää, sen takaisin saaminen tulee olemaan vaikeaa ja asiaa saatetaan puida vielä monen vuodenkin jälkeen. Ketään ei saa ”vasikoida” eli ilmiäntä poliisille tai vartijoille, tällaiset ovat uhka koko vankilayhteisölle. (Kurki, Kurki-Suutarinen & Taruvuori 2010, 109–110.)

5.3 Sosiaalisen verkoston vaikutus vankilan jälkeen

Sosiaalinen verkosto vaikuttaa siihen, miten vankilasta vapautunut pystyy selviytymään ilman päihteitä ja rikollisuutta. Tällä voi olla erittäin tärkeä merkitys vapautumisen jälkeen, mutta toisaalta, se voi myös haitata vapautumisen jälkeistä elämää. (Karsikas 2005, 95.) Parisuhde, työ ja paikkakunta voivat vaikuttaa rikollisuuteen joko lisäävästi tai lieventävästi. Parisuhteen solmimisen jälkeen varsinkin miesten rikollisuus vähenee, koska sosiaalinen kontrolli lisääntyy sen myötä. Työ vaikuttaa samalla tavalla, rikoksia tehdessä riskeeraisi enemmän, jolloin myös menettäisi enemmän jäätään kiinni. Työn saanut tuntee myös arvokkuutta, jota ei ole ollut työttömänä. Samalla paikkakunnalla ollessaan rikosten tekeminen voi olla helpompaa, kun on vanhoja tuttuja ympärillä. Toisinaan siis paikkakunnan vaihtaminen vapautumisen jälkeen voi olla hyvä ratkaisu. (Kivivuori 2008, 194–198.)

Ystäväpiirin vaihtaminen on tärkeää vankilasta vapautumisen jälkeen, jos haluaa pysyä vankilasta poissa. Monet, jotka eivät ole vankilaan palanneet, ovat katkaisseet kaikki välit rikoksia tekeviin ystäviinsä. Tämä saattaa kuitenkin aiheuttaa ulkopuolisuuden tunnetta. Tällöin olisikin tärkeää, että löytäisi uusia ihmisiä, jotka voisivat tukea selviytymisessä. Ihmissuhteiden löytäminen saattaa olla kuitenkin hankalaa. Ystäväpiirin vaihtavat ovat etsineet ympärilleen uusia ihmisiä harrastuksista tai esimerkiksi AA-ryhmistä. (Karsikas 2005, 97–98.)

6 TAKAISIN YHTEISKUNTAAN

Tässä luvussa kerromme mitä haasteita liittyy vapautumiseen vankilasta. Vapautumiseen liittyy monenlaisia haasteita ja seuraavaksi käsittelemme miten yhteiskunta suhtautuu entiseen vankiin ja miten vankilasta vapautunut itse pääsee yli tekemästään rikoksesta.

6.1 Leimautuminen vankilan jälkeen

Sanalla ”leima” on pitkä historia ja henkilön leimaaminen on eri kulttuureissa erilaista. Leimaamisteoria selittää, että uusintarikollisuus on todennäköisempää, mikäli henkilöllä on rikollisen ”leima”. On eri asia tehdä rikos, kuin tulla leimatuksi rikolliseksi. (Kivivuori 2008, 268, 277)

On tutkittu, että mikäli joku henkilö on leimattu, häneen kohdistuu myös muunlaisia oletuksia. ”Leimaa” kantava henkilö saatetaan arvioida myös esimerkiksi rumaksi ja epäsosiaaliseksi. (Kivivuori 2008, 280.) Leimautumiseen kuuluu tietynlainen varauksellisuus ja oletukset henkilöön kohtaan, joka on leimattu. Oletetaan ”leiman” perusteella, että hän on tietynlainen. (Shelton, Alegre & Son 2010, 619.)

”Leiman” vaikutus vapautumisen jälkeen. Rangaistuksen suorittaminen vankilassa jättää aina ihmiseen jäljen ja elämä rangaistuksen jälkeen on usein jotenkin erilaista (Kyngäs 2002, 151). Elämäntilanne voi pysyä samanlaisena rangaistuksen jälkeen kuin se oli sitä ennen, mutta ihminen joutuu vapauduttuaan elämään ”leiman” kanssa. Vankilassa ollessaan ihminen toivoo jonkinlaista muutosta parempaan, joskus se on toive rikoksettomasta elämästä ja joskus toive siitä, ettei enää jäisi kiinni rikoksista. Vankilaan joutuminen vaikuttaa usein henkilön elämään negatiivisella tavalla, kuten asunnon ja mahdollisen työsuhteen sekä sosiaalisten suhteiden menetyksellä. Vankilassaoloaika tulisikin käyttää kokonaisuudessaan valmistautumiseen vapauteen ja arkielämän taitojen opettelemiseen. (Kyngäs 2002, 151–152.)

Leimaamisteoria selittää, että integroituminen takaisin yhteiskuntaan, kuten institutioihin, on merkittävästi hankalampaa rikosleiman kanssa. Leimautuminen voi

myös heijastua henkilöihin, jotka pyörivät rikollisporukoissa, mutta eivät itse ole tehneet rikosta, näin kynnys rikosten tekemiseen voi madaltua. Leimautuminen voi myös levitä esimerkiksi henkilön sisaruksiin tai mikäli rikoksen tekijä edustaa tiettyä ryhmää, voidaan koko ryhmä leimata rikollisiksi. (Kivivuori 2008, 296.)

6.2 Ylipääseminen rikoksesta

Pitkän tuomion aikana on yleensä aikaa pohtia omaa elämäänsä, ajatella menneisyyttä sekä suunnitella tulevaisuutta (Timonen 2009, 172). Rikoksen tehneet voivat selitellä tekemiään rikoksia omaksi edukseen. Rikoksen tehneet saattavat pitää omia tekojaan laittomina, mutta osaavat selitellä ne itselleen hyväksyttäviksi, esimerkiksi vastuun ja vahingon kieltämisellä. Toisinaan humalatilaan vetoaminen saattaa olla keino selitellä tekemäänsä. Rikoksen tekijälle pitäisikin saada kerrottua, että rikoksen selittely ei oikeuta tekemään uutta rikosta. (Kivivuori 2008, 224–225, 234.) Lopulta, kun rikoksen tehnyt ottaa vastuun tekemästään rikoksesta, kuvaan astuu katumus. Katumus vaikuttaa siihen, millaisia päätöksiä rikosten tekemiseen liittyen tehdään tulevaisuuden suhteen. (Kivivuori & Linderborg 2009, 116–117.)

Vankilassa järjestetään ryhmätoimintojen lisäksi myös yksilötapaamisia, jolloin vanki saa keskustella työntekijän kanssa henkilökohtaisemmista asioista kuin ryhmissä. Yksilötapaamisissa voi keskustella mistä tahansa, mikä mieltä painaa ja josta ei ole hyötyä keskustella ryhmässä. Vangeilla katsotaan olevan suuri tarve yksilötyöhön. Se auttaa vankia selvittämään omaa tilannettaan ja ratkomaan mietittyjä asioita. (Granfelt 2008, 56–57.)

7 TUTKIMUKSEN TEKEMINEN

Tässä luvussa kerromme tutkimuksemme tavoitteet sekä tutkimuskysymykset. Kerromme myös, mitä tarkoittaa laadullinen tutkimus, jollainen tämä tutkimus on. Kuvailimme vielä millaisia meidän haastateltavat olivat ja miten haastattelutilanteet sujuivat.

7.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksemme tavoitteena oli selvittää, minkälaisia haasteita vankilasta vapautuneet ovat kohdanneet vapautumisen jälkeen. Halusimme keskittyä tiettyihin osa-alueisiin: työ ja koulutus, asuminen, päihteet, läheiset, yhteisö, leima, integroituminen yhteiskuntaan ja ylipääseminen rikoksesta. Tavoitteenamme oli myös selvittää, millaista apua tai tukea vapautuneet olisivat tarvinneet enemmän.

Opinnäytetyömme tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten vankila-aikana valmistaudutaan vapauteen?
2. Millaisia haasteita vankilasta vapautunut on kohdannut eri tilanteissa?
3. Miten vankilatuomio on vaikuttanut sosiaalisiin suhteisiin ja elämäntilanteeseen?
4. Minkälaista apua tai tukea vankilasta vapautunut olisi tarvinnut enemmän?

7.2 Aineiston hankinta

Toteutimme tutkimuksemme laadullisena eli kvalitatiivisena tutkimuksena. Koimme, että saamme laadullisella tutkimuksella tulokset parhaiten esiin. Laadullinen tutkimus kuvaa tutkimuksen kohdetta mahdollisimman totuudenmukaisesti ja tutkimustuloksia ei saisi selville mittaamalla (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 157).

Laadullinen tutkimus on prosessi, sillä sen vaiheita ei pysty etukäteen tarkkaan jäsentämään eri vaiheisiin. Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteenä on tutkimuskysymysten, teoreettisen viitekehyksen ja aineiston analyysin jatkuva kehittyminen ja yhteen nivoutuminen tutkimuksen edetessä. (Kiviniemi 2007, 70.) Laadullinen tutkimus pyrkii avaamaan tutkittavan näkökulmaa ja samaan hänen äänensä kuuluviin. Sen vuoksi laadullisessa tutkimuksessa käytetään paljon erilaisia haastatteluja tutkimusmenetelmänä. (Hirsjärvi ym. 2007, 160.)

Haastattelussa ollaan vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa ja sen etuna koetaan olevan joustavuus aineistoa kerätessä. Haastattelu on hyvä myös silloin kun halutaan tutkia arkoja tai vaikeita aiheita, koska silloin tutkija pystyy tarkentamaan saamaansa tietoa ja tutkittavan ilmeet ja eleet ovat tulkittavissa. (Hirsjärvi ym. 2007, 199–201.) Koimme, että aiheemme saattaa olla vaikea. Halusimme kuitenkin tehdä haastattelun, koska ajattelimme, että siten saisimme tutkittavista eniten tietoa ja heidän vastauksiaan olisi helppo tarkentaa, jottei synny väärinkäsityksiä. Käytimme teemahaastattelua, jolloin muodostimme teemat ja niihin liittyviä alustavia kysymyksiä. Teemahaastattelussa haastattelun aiheet on määritelty, mutta tarkka järjestys ja muoto muodostuvat jokaisessa haastattelussa yksilöllisesti (Hirsjärvi ym. 2007, 203). Teemahaastattelussa pyritään saamaan vastauksia, jotka ovat tarkoituksenmukaisia tutkimuksen ja tutkimuskysymysten mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75).

7.3 Tutkimuksen haastateltavat

Haastattelimme opinnäytetyötämme varten yhdeksää vankilasta vapautunutta. Haastateltavistamme kahdeksan oli miestä ja yksi nainen. Haastateltavien ikäkauma oli 22–59 vuotta. Teimme haastattelut Seinäjoella ja Tampereella, mikä toi eri näkökulmia vapautuneiden kohtaamiin haasteisiin.

Suunnitellessamme haastatteluiden tekemistä, oitimme yhteyttä Olkkariin Seinäjoella, KRIS- Etelä-Pohjanmaa ry:hyn sekä KRIS-Tampere ry:hyn. Heidän kautta saimme kaikki haastateltavat. Teimme haastattelut Seinäjoella Olkkarin ja KRIS:n tiloissa, touko- ja heinäkuussa 2014. Tampereelle matkustimme toukokuussa 2014 ja teimme haastattelut KRIS:n tiloissa. Kaikki haastattelut tehtiin rauhallisessa ym-

päristössä ja haastateltaville annettiin aikaa miettiä ja vastata kysymyksiin omassa tahdissaan. Haastattelut kestivät 20 minuutista tuntiin. Koimme kuitenkin, että saimme jokaisesta haastattelusta paljon materiaalia.

Halusimme, että haastateltavat ovat suorittaneet eripituisia tuomioita ja vapautuminen on tapahtunut eri ajankohtana. Osa haastateltavista oli ollut vankilassa useaan kertaan ja osa vain kerran. Tuomioiden pituudet vaihtelivat muutamista kuukausista 12 vuoteen. Yksi haastateltavista on vapautunut 19 vuotta sitten, ja yksi oli haastatteluhetkellä koevapaudessa ja oli vapautumassa 22 päivän kuluttua. Muiden haastateltavien vapautumisesta oli kulunut muutamasta kuukaudesta muutama vuoteen.

Monella haastateltavalla oli useita rikosnimikkeitä. Rikosnimikkeitä olivat: tappo, tapon yritys, henkirikos, pahoinpitely, törkeä pahoinpitely, varkaus, törkeä varkaus, törkeä huumausainerikos, murto ja törkeä ryöstö. Mielestämme oli hyvä, että haastateltavilla oli erilaisia taustoja.

7.4 Aineiston analyysi

Kerätyn aineiston analyysi, tulkinta ja johtopäätökset ovat oleellisin osa tutkimusta, sillä siihen tavoiteltiin jo tutkimuksen alussa. Analysoitaessa tutkijalle yleensä vastata selviää, millaisia vastauksia hän on saanut. Ennen kuin analyysia voi alkaa tehdä, on hyvä muuttaa saadut tulokset sellaiseen muotoon, että niitä on helppo käsitellä. Haastatteluiden kohdalla tämä tarkoittaa litterointia, jolloin haastattelut kirjoitetaan sanatarkasti puhtaaksi, eikä tutkittavien puhetta saa muuttaa. (Hirsjärvi ym. 2007, 216–217.) Litteroimme haastattelumme tarkasti ja juuri niin kuin tutkittavat olivat sanoneet. Koimme litteroinnin aikaa vieväksi, mutta palkitsevaksi. Haastattelujen analysointi oli helppoa kun aineisto oli kirjallisessa muodossa ja niihin pystyi tekemään merkintöjä.

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus tutkimusaineiston pohjalta. Tällöin siis tutkimuksen pääpaino on aineistossa ja siten analyysiyksiköt eivät ole etukäteen määrättyjä. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa tulee keskittyä sellaisiin asioihin, jotka vastaavat tutkimuskysymyk-

siin ja kaikki ylimääräinen materiaali, joka ei vastaa tutkimuksen tarkoitusta, tulee jättää pois. Haastatteluiden litteroinnin jälkeen aineistoa on helppo luokitella, tyypitellä tai teemoitella. Teemoittelussa painotetaan sitä, mitä kustakin teemasta on kerrottu. Toisin sanoen, tällä tarkoitetaan aineiston pilkkomista ja ryhmittelyä eri aihepiirien mukaan. Tämä mahdollistaa tiettyjen teemojen esiintymisen vertailun aineistossa. Teemahaastattelua käytettäessä aineiston pilkkominen on helpompaa, koska teemoittelu on tehty jo haastattelurunkoa luodessa. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 95, 92–93.)

Käytimme tutkimuksessamme aineistolähtöistä analyysia. Keräsimme ensin aineiston ja sen jälkeen aloimme suunnitella teoriaosuutta. Kävimme saamamme aineiston läpi haastattelu kerrallaan ja etsimme niistä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia, jonka jälkeen meidän oli helppo analysoida vastauksia. Tämän avulla saimme helposti muodostettua vastaukset asettamiimme tutkimusongelmiin.

7.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen tekemisen lähtökohtana tulee olla ihmisarvon kunnioittaminen. Jokaisen tutkimukseen osallistujan tulee saada itse päättää halukkuutensa osallistua ja täten noudattaa itsemääräämisoikeutta. Jokaiselta on hyvä pyytää suostumus osallistumiseen, jolloin henkilö osoittaa ymmärtäneensä tutkimuksen tarkoituksen ja vapaaehtoisuuden. (Hirsjärvi ym. 2007, 25.) Kerroimme haastateltavillemme, mihin haastatteluista saatua aineistoa käytetään ja pyysimme heidän allekirjoituksensa tutkimussopimukseen (LIITE 2). Täten varmistimme, että jokainen tietää mihin lupautuu.

Tutkimusaineistoa käsiteltäessä luottamuksellisuus on tärkeää. Sillä viitataan haastateltaviin liittyviin tietoihin sekä heiltä saatujen tietojen käyttöön. Luottamuksellisuus on ehdoton, jotta haastateltavat voivat luottaa, että aineistoa käytetään niin kuin on sovittu. (Kuula 2011, 64.) Turvataksemme haastateltaviemme yksityisyyden huolehdimme, etteivät he ole tunnistettavissa käyttämistämme lainauksista. Poistimme haastattelut äänitysvälineistä litteroinnin jälkeen ja tuhosimme materiaalin kun saimme opinnäytetyömme valmiiksi.

Jokaisella tekstin kirjoittajalla on oikeus omaan tekstiinsä. Tutkimusta tehdessä toisten tekstiä ei siis tule kopioida eli plagioida ilman oikeanlaisia teksti- ja lähde-merkintöjä. Tutkimuksesta saatuja tuloksia ei voi perusteettomasti liikaa yleistää. Tuloksia ei saa myöskään vääristää vaan ne on esitettävä totuudenmukaisesti. (Hirsjärvi ym. 2007, 26.) Sen vuoksi olemmekin merkinneet tutkimukseemme asianmukaiset tekstiviitteet ja lähdeluettelon. Olemme olleet rehellisiä tuloksia analysoitaessa.

Laadullista tutkimusta tehdessä tulee huomioida tutkimuksen luotettavuus. Luotettavuuden arvioinnista ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita. Yksi hyvä mittari siihen kuitenkin on raportointi. Raportissa tutkimuksen tekemisestä kerrotaan yksityiskohtaisesti ja tutkimustulokset selkeytetään. Luotettavuutta mitattaessa käytetään termejä validiteetti ja reliabiliteetti. Validiteetti tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa on tutkittu sitä, mitä on luvattu ja reliabiliteetti tarkoittaa tutkimuksen toistettavuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136, 140–141.) Tutkimusmenetelmänä haastattelu lisää tutkimuksen validiutta, sillä haastattelua tehdessä kysymyksiä ja vastauksia on mahdollista tarkentaa (Hirsjärvi ym. 2007, 226–227). Raporttia tehdessä olemme pyrkineet kertomaan tutkimuksen vaiheista tarkasti ja todenmukaisesti luotettavuutta lisätäksemme. Koemme, että haastattelujen avulla olemme pystyneet selvittämään vastaukset tutkimuskysymyksiin ja näin myös lisäämään tutkimuksen validiutta.

8 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä luvussa kerromme tutkimuksesta saadut tulokset. Kuvaamme tutkimustulokset haastattelurungon (LIITE 1) mukaisessa järjestyksessä. Olemme ottaneet haastatteluista lainauksia tuloksien tueksi, jotta niiden ymmärtäminen olisi helpompaa.

8.1 Työ- ja koulutustilanteen kartoittaminen

Ennen vankilaa. Haastateltavista kuudella oli koulutus ammattiin. Kaksi oli tehnyt säännöllisesti töitä ennen vankilaa ja seitsemän satunnaisesti.

Oon mä nyt satunnaisesti töitä tehnyt, mutta voitte siitä päätellä, että tämänhetkinen työeläke on seitsemän euroa ja kolkytyks senttiä. Ei siinä oo hirveesti. (Haastateltava 9)

No varmaan jotain joo sellasia kaupungin kunnan pätkiä kunnes sit sain kenkää, koska eihän me mitään koskaan tehty, ihan lyhkäsiä sellasia säälipätkiä. (Haastateltava 4)

Vankilassa. Jokainen haastateltavista oli osallistunut vankilassa jonkinlaiseen työtoimintaan, ryhmätoimintaan tai kursseille. Yksi kertoi kouluttautuneensa vankilassa.

Alkuunsa en osallistunu yhtää mihkää. Mihkään niinku silleen, sitä heittäyty vaan niin apaattiseksi et sielä vaan on, on, lusii, makaa, syö, pelaa pelejä, jotain tällasta. Siinä heittäyty sillai, mutta aikahan käy pitkäksi jos ei tee mitää. Niin jonku verran mä olin siä eri pisteissä töissä. (Haastateltava 7)

Vankilan jälkeen. Haastateltavistamme kaksi oli vankilan jälkeen kouluttautunut työn ohella ja yhdellä oli opiskelupaikka tiedossa. Heidän mielestään uudelleen kouluttautuminen oli ollut haastavaa. Haastateltavista neljä oli tällä hetkellä töissä, yksi heistä oli saanut työpaikan koevapauden kautta. Osa haastateltavista oli kokenut työn tai koulutuksen aloittamisen haasteelliseksi, mutta joidenkin mielestä työn saaminen ja aloittaminen oli helppoa. Vankilassa tehty säännöllinen työ sekä tuttavien kautta saadut työpaikat helpottivat töihin paluuta. Kaksi haastateltavaa oli

kuntouttavassa työtoiminnassa, toinen heistä oli suorittanut koevapauden samassa paikassa. Yksi haastateltavista oli vielä koevapaudessa ja hänellä olivat vielä suunnitelmat auki tulevaisuuden suhteen.

Tulevaisuuden... No kouluttautua, että nyt mä jouduin siirtään tota koulua, ois alkanu nytten ens kuussa, mutta jouduin sitten tammikuulle siirtään, kun tulee toi yhdyskuntapalvelu noista vanhoista jutuista. Kouluttautua nytten ja sitä kautta sitten työelämään. (Haastateltava 1)

Siellä sit alettiin opetella niitä valmiuksia, se oli helvetin kova paikka, mulla peukalo keskellä kämmentä, niin tota, yli kolkyt ja sanoo, et hei mä en osaa, voitteko auttaa. ...Tonne yliopistolle mä menin niinkun, olin menossa niinkun luennoille, sinne voi mennä johonki infoon, se oli pelkästään sitten nettiopiskelijoille, mä olin niinkun totaalisen väärässä paikassa, ja oikeen tajunnu mistään mitään, mut siellä oli joku kolkyt naista, ja kaikki hymyili kauniisti, niin siellä oli oikeestaan aika hyvä olla vaan ihan hölmönä. (Haastateltava 4)

8.2 Muutokset asumisessa

Ennen vankilaa. Haastateltavistamme seitsemällä oli ollut ennen vankilaa asunto, joko vuokra- tai omistusasunto. Kahdella ei ollut ollut kotia, vaan he olivat asuneet kadulla.

Siis ennen tätä viimesintä ja sitä edellistä ja sitäkin edellisenä asuin kadulla ja nukuin jossain sellasten ihan niinku umpi puliukkojen luona, kiipesin vaan ikkunasta sisään ja sanoin et tulin ja valehtelin et mulla on seuraavana päivänä rahaa tai jotain muuta. ...Rappukäytävässä tai lehtiroskiksessa tai missä tahansa tai sitten kävelin vaan kaiken muun ajan minkä esimerkiksi rautatieasema oli kiinni. En asunu yhtään missään viimeseen viiteen vuoteen. (Haastateltava 4)

Kyllä mulla asunto on aina ollu, ei siinä oo ollu. Olen toki ollu kadulla, ei se mitään elämää ole. (Haastateltava 9)

Vankilan jälkeen. Haastatteluista ilmeni, että vapautumisen jälkeen kaksi oli muuttanut toiselle paikkakunnalle vuokra-asuntoon ja yksi jatkoi asumista samassa asunnossa tyttöystävänsä kanssa. Vapautumisen jälkeen kolme oli hankkinut uuden asunnon. Kaksi oli vankilan jälkeen mennyt asumaan asuntolaan ja yksi vanhempiensa luo.

Haastateltavista osa koki asunnon hankkimisen hankalaksi ja joidenkin mielestä asunnon sai jos oikeasti halusi. Kysyimme myös tukiasumisen tarpeesta, onko ollut tai olisiko halunnut. Tukiasunnossa asuneet kokivat asumisen siellä tarpeelliseksi, he olivat saaneet sitä kautta oman vuokra-asunnon. Yksi haastateltavista olisi halunnut tukiasumisen piiriin, mutta hän ei päässyt. Lopuista haastatteluista ilmeni, että tukiasuminen ei ollut tarpeellista.

No mä yrittiin päästä jopa tukiasumisen piiriin, mutta mulle sanottiin, että mä en tarvii, nää virkailijat oli sitä mieltä, että mä en tarvii. (Haastateltava 7)

...Ilman niitä sellasia tukia ja apuja, en mä ois saanu koskaan mistään asuntoa. (Haastateltava 4)

Mutta aina se on ollu hommaamine siinä asunnossa, se on ollu aina kaikesta hankalin... No onhan se, että kun ihan tyhjältä pohjalta lähtee, sen voi jokainen kuvitella, että mistä lähtee hakemaan ja tälle. ...Enkä oo niinku halunnu, eikä moni haluakkaan mennä niinku noihin asuntoloihin, että ne on vähän sellasia, että laitoksesta toiseen tyyppisiä. (Haastateltava 1)

8.3 Päihteiden vaikutus elämään ennen ja nyt

Ennen vankilaa. Haastatteluista ilmeni, että kahdeksan oli tehnyt rikokset päihteiden alaisena ja yksi ilman päihteitä. Kaikki haastateltavistamme olivat käyttäneet alkoholia, lisäksi huumeita oli käyttänyt kuusi haastateltavaa ja lääkkeitä päihdyttävässä tarkoituksessa yksi. Yksi haastateltavistamme oli käyttänyt alkoholia, huumeita ja lääkkeitä.

Ennen tuota viimeistä tuomiota niin itsetuhosta, tein ihan mitä halusin ja oikein toivoin että joku tappais mut. Olin niin saatanan kyllästynyt kaikkeen paskaan. (Haastateltava 9)

Vankilassa. Yksi haastateltavista oli käyttänyt päihteitä koko tuomion ajan, hän oli kuljettanut päihteet itse vankilaan. Neljä haastateltavaa oli käyttänyt päihteitä kun niitä oli ollut saatavilla ja neljä ei ole käyttänyt lainkaan.

Siis mä oon itekkin, kun aikanaan pääsin lomille sitten, niin toin tullessani ja sitten sitä kautta rahottanu omaa käyttöä. (Haastateltava 5)

Se oli hyvin satunnaista. Ja mitä sattuu tulemaan sinne. (Haastateltava 6)

Vanki on aika viisas, kyllä sinne aina jotaki saa. (Haastateltava 9)

Kysyimme päihdepalveluiden käytöstä vankilassa. Haastateltavista kaksi ei ole käyttänyt minkäänlaisia päihdepalveluita. Toisen ollessa vankilassa päihdepalveluita ei ollut ollut ja hän oli käyttänyt koko ajan päihteitä, joten tarvetta ei olisikaan ollut. Toinen heistä oli saanut uskoteltua, ettei hänellä ole päihdeongelmaa. Seitsemän haastateltavaa oli käyttänyt päihdepalveluita, esimerkiksi keskustellut päihdetyöntekijän tai psykologin kanssa, ollut päihteettömällä osastolla tai käynyt päihdeettömyyteen liittyviä kursseja.

En, ku sain selitettyä, ettei mulla ole päihdeongelmaa. (Haastateltava 7)

Se laitto miettimään asioita vähä toiselta kannalta. (Haastateltava 6)

Vankilan jälkeen. Seitsemän haastateltavista kertoi, ettei käytä tällä hetkellä minkäänlaisia päihteitä. Kaksi käytti alkoholia satunnaisesti. Yksi kertoi retkahtaneensa huumeisiin pari kertaa vapautumisen jälkeen, mutta oli nyt ollut useita vuosia ilman mitään.

Kyllähän se raskasta on niinku, kun puolet elämästä ollu päihteitten käyttöön ja nyt oon ollu vuoden kuivilla, ihan hyvältä tuntuu. (Haastateltava 1)

8.4 Suhteet läheisiin

Haastateltavista kolme menetti tuomion aikana jonkun läheisen suhteen. Kaksi menetti suhteensa yhteen tai useampaan sisarukseen ja yksi isäänsä. Menetettyt sisarukset sekä isä eivät halunneet olla yhteydessä haastateltavaan tuomion aikana eivätkä sen jälkeen. Kahdella haastateltavista omaiset olivat ymmärtäväisiä ja suhde heihin oli säilynyt tuomiosta huolimatta. Haastateltavista kolmella oli parantunut suhteet läheisiin tuomion jälkeen, kahdesta haastattelusta ilmenee, että päihteiden käytön lopettaminen oli vaikuttanut suhteiden parantumiseen. Yksi haasta-

teltavista ei ollut ollut sisaruksiinsa yhteydessä 40 vuoteen, viimeisen tuomion jälkeen hän tapasi heitä.

Viime kesänä käytiin vaimon kanssa kattoon mun sisaruksia Raumalla ja edellisestä kerrasta oli kulunu reipas 40 vuotta. Ei kauheen läheisiä, ei oo niinku sisaruksia. (Haastateltava 9)

...Mun isä häpee mua, eikä se tullu kattoo vankilaan mua ja se itte sano mulle, että mä en saa kertoa kellekkään, että mä oon sen poika, ettei sen maine mee. ...Puhelimes vaan puhunu, oon yrittäny sopii välejä, mut ei sitä kiinnosta. (Haastateltava 2)

Luojan kiitos ei oo säilyny ennallaan, mä möin pikkusiskon pleikkarit ja tein ihan mitä vaan, pitäny puukkoo meiän mutsin kurkulla ja päihtet on täysin ohjannu sitä mun toimintaa. (Haastateltava 4)

Vankilassa. Kolmea haastateltavaa ei ollut käyty katsomassa tuomion aikana. Yhdellä haastateltavalla ei käynyt läheisiä vierailemassa, vaikka hän olisi halunnutkin, sen sijaan hänen luonaan oli käynyt kerran kuukaudessa SPR:n tukiystävä. Yksi heistä ei ollut halunnut vierailijoita vankilaan, eikä ole ollut läheisiinsä muutenkaan yhteydessä. Yksi oli ollut läheisiinsä puhelinyhteydessä. Lopuilla seitsemällä läheiset kävivät vierailemassa tuomion aikana. Vierailijat olivat vanhempia, sisaruksia, puolisoita, lapsia ja muita läheisiä. Vain yksi haastateltava oli käyttänyt perhetyön palveluita. Hänelläkin oli aikuiset lapset, mutta koki hyödylliseksi, että sai keskusteluapua.

Mua ei käyny koskaan esimerkiksi sisarukset tai kaverit kattomas. Oisin halunnu et ois käynytkin, toki aina kun viikonloppu tuli ja kuulutettiin kelle tuli vieraat ja itelle ei ollukkaan, niin oli se aina sellanen vähän. (Haastateltava 5)

Ei, liian pitkä matka. Eikä niin tärkeätä asiaa ollu, ettei sitä voinu puhelimes hoitaa tai kirjeellä. (Haastateltava 6)

Kyllä autto, koska niin kauan ku ollaan suljetussa talossa, esimerkiksi se yhteydenpito on hirveen vaikeeta sieltä. Miettiä, et se olis lähinnä aino se kirjeenvaihto, mutta rupeeppa jollekin parikymppiselle pojalle, et äiti kirjottaa kirjeitä vankilasta, niin sieltä hyvin heikosti tulee niitä vastauksia. (Haastateltava 7)

8.5 Sosiaaliset suhteet

Vankilassa. Kaikki haastateltavat olivat saaneet vankilassa uusia tuttuja. Kaksi haastateltavista piti heihin yhteyttä säännöllisemmin ja loput juttelivat tai tervehtivät jos kohtasivat. Haastateltavat kokivat, että oli hyvä pysyä erossa sellaisista, jotka ovat jatkaneet rikosten tekemistä.

Onhan sieltä muutama sellanen, kenen kans on pitänyt sitten yhteyttä, mutta nii, suurimmaks osaks sellasta, et jos näkeekin tuolla, niin pysyy kaukana. (Haastateltava 6)

No kyllähän siellä hyviä kavereita sillon oli, mutta eipä oo tullu pidettyä yhteyttä kun ihan parin kolmen kaverin kans, että sellaset jotka on tuota lopettaneet rikoksensa saman tien, että sillon pidettiin vähän yhteyksiä. Muista en tiedä mitä heille tänään kuuluu. (Haastateltava 3)

Vankilan jälkeen. Haastateltavista kuudella säilyi ennen vankilaa saadut ystävyyssuhteet myös vankilan jälkeen. Kaksi menetti joitakin ystävyyssuhteita, joko omasta tai ystävän tahdosta. Yksi haastateltavista menetti kaikki vanhat ystävyyssuhteensa, joko oman tai ystävän päätöksestä.

No ei, ei menettäny, mutta olihan ne sillon kun nää asiat oli akuutteja, niin sillonhan välit oli poikki, mutta sitten kun sain kertoa totuuden, niin sitten ne palautu, että he ymmärsivät minua paremmin. (Haastateltava 3)

Kaikki meni. Osa meni omasta päätöksestä ja osa muiden päätöksestä. ...Koska se kuitenkin ois sieltä vanhasta kaveripiiristä tullu ne, et tarviikko jotain kysymyksiä, siitä porukasta halusinkin oikeesti eroon. (Haastateltava 7)

8.6 Takaisin yhteiskuntaan

Leimautuminen. Kahdesta haastattelusta kävi ilmi, että ihmisten suhtautuminen rikollisiin oli ajatuksella; rosvo on aina rosvo. Valtaosalla haastateltavista kokemus sosiaalialan viranomaisten suhtautumisesta oli positiivinen. Luottamuksen muodostumisessa oli auttanut oma avoimuus. Yksi koki, että myös järjestöissä suhtaututtiin hyvin. Kaksi koki, että suhtautuminen terveydenhuollossa oli epäilevää,

esimerkiksi tarvittavien lääkkeiden saaminen oli hankalaa. Muutama koki ihmisten tuijotuksen kadulla vastenmieliseksi ja leimaavaksi.

Kyllä sen luottamuksen saaminen on mahdollista, mutta se kestää aikansa ja siihen pitää jatkán suostua, että jos sä haluat luottamusta niin sun pitää ansaita se ja se on ansaittavissa. (Haastateltava 3)

...Jotkut pitää mua ikuisesti rikollisena, mutta se kun ei oo mun ongelma, vaan se on heidän ongelma, että kun ne on niin tyhmiä, että jaksaa vaivat päättänsä ja valvoa yönsä sen takia, kun mä oon sellanen saakelin rötöstelijä, niin valvokoon yönsä, minä nukun kyllä. (Haastateltava 3)

Kaikilla on samat ennakkoluulot, aina. Sanotaan et sellanen pitää paikkansa et kerran rosvo aina rosvo. Se on joillaki ihmisillä niin tuola selkäytimessä, ne ei ees voi uskoo, että ihmisen muutos olis mahdollinen, varsinki vanhemmassa väestössä. ...Toivottomia tapauksia ei olekaan. Eikä ole, se on itestä kiinni. (Haastateltava 9)

Integroituminen yhteiskuntaan. Kaikki haastateltavat kokivat yhteiskuntaan integroitumisen jollakin tavalla haasteelliseksi. Heidän mielestään yhteiskunta oli muuttunut jonkin verran tuomion aikana, esimerkiksi uusia toimintatapoja oli tullut, ihmiset olivat muuttuneet, tietotekniikka oli mennyt eteenpäin ja infrastruktuuri oli muuttunut. Ennakko-odotuksia vapautumisen suhteen oli ollut, he olivat odottaneet vapautumista ja uutta alkua. Osalla ennakko-odotuksia ei ole ollut, he olivat olleet paljon lomilla ja saaneet hoidettua asioita kuntoon.

En mä tiedä, en mä eläny missään yhteiskunnassa, mä elin yhteiskunnan vieressä. (Haastateltava 4)

Se ei onnistu kaikilta... Yhdelle miehelle hommattiin asunto, mikä oli ollut viistoista vuotta tossa kadulla, se kaks päivää oli siä asunnos ja sit se lähti pois sieltä, ei oo hänen juttunsa, se oli mielummin kadulla. Vapaus on kuitenkin niin tärkeä, vaikka eletäänki kadulla, ei pystytä sioutumaan mihinkään. (Haastateltava 9)

Ylipääseminen rikoksesta. Yhden haastateltavan mielestä asiaa ei kannata sen enempää miettiä, tapahtunut mikä tapahtunut. Loput olivat asiaa pohtineet enemmän tai vähemmän. Jotkut olivat käyneet keskustelemassa ammattihenkilöiden kanssa ja osa puhunut läheisten kanssa.

Onhan se, sanotaan näin, et pääseekö niistä koskaa sellasista rikoksista yli, joissa satuttaa toista ihmistä. Kyllä se on niinku joskus aina sillon tällön tulee mieleen et minkä takia piti tehdä noin kun tietää tänäpäivänä et mikä sen kaverin tilanne on... ...Ehkä se on vaan työstettävä ite tarpeeks pitkään. (Haastateltava 5)

...Niin oonhan mä käyny ne läpi, oikeestaan pohjamutia myöten. Ne täytyy käsitellä, että voi olla sinut. (Haastateltava 9)

8.7 Avun ja tuen saaminen vankilan jälkeen

Kaikki haastateltavistamme olivat saaneet jonkinlaista apua vapautumisen jälkeen. Osa kuitenkin mainitsi, että olisi tarvinnut enemmän tukea asioiden hoitamisessa, myös viranomaisten puolelta olisi kaivattu enemmän kiinnostusta heidän asioihinsa, esimerkiksi olisi voitu kysyä; mitä kuuluu? Moni haastateltavistamme mainitsi, että KRIS oli ollut tärkeässä asemassa vapautumisen jälkeen, heiltä oli saanut apua ja tukea kaikkeen, mihin oli tarvinnut. Osa koki, että avun pyytäminen oli hankalaa ja kaikki eivät tieneet mistä sitä olisi voinut pyytää, joten oli helpottavaa, että apua tarjottiin ilman pyytämistä.

KRIS on sellanen kun se käy tapaamassa vankeja, nehän tekee sen kyllä sillon, ne auttaa niitä vankeja, mennään hakee sitten vaikka portilta kun pääsee siviiliin ja autetaan alkuun, sillä tavalla... Sellasilla joilla ei oo mitään kun ne tulee tänne siviiliin se on erittäin huono juttu, ei siellä vankilassa, ei siellä sanota mitä sun pitäis tehdä, oletetaan vaan automaattisesti, että, tai oikeestaan jos rehellisiä ollaan niin so what, paskat ne välittää kun sä pääset siviiliin, et mitä sä teet. Sehän on jokasen oma valinta mitä sä päätät tehdä elämällä. (Haastateltava 9)

Taas täytyy tätä KRIS:ä kehua, että koska ilman tätä mä en oisi saanu, jos ei olisi löytäny tätä paikkaa, niin sitä ei tiä missä tällä hetkellä ees menis. (Haastateltava 7)

No varmaan niinku joltain viranomaistahoilta, niinku ois niinku, kun koskaan ei kukaan kysyny silleen oikeestaan, että miten sulla menee ja mitä sä meinaat tehdä, ois ollu hyvä ku joku ois kysynykin, et jotain sellasta niinku, ehkä jotain käyntejä niinku jossain, et sossussa tai tälleen, että ne ois voinu kysyä, et mitä he vois tehdä tai tälleen, koskaan ei kuitenkaan, ite kun on vaikee mennä pyytämään. (Haastateltava 1)

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa käsittelemme haastatteluista saatuja keskeisiä tuloksia ja niiden yhteyksiä teoriaan sekä eroavaisuuksia niiden välillä. Vastaamme tutkimuskysymyksiimme haastatteluista saaduilla tuloksilla. Johtopäätösten lopussa on taulukko (Taulukko 1.), johon olemme tiivistäneet tutkimustulokset; elämäntilanne ennen vankilaa, haasteet vapautumisen jälkeen ja millaista apua niihin on saanut.

Opinnäytetyömme tavoite oli selvittää millaisia haasteita vankilasta vapautuneet vangit ovat kohdanneet työn ja koulutuksen, asumisen, päihteiden, läheisten, yhteisön, leiman, integroitumisen ja rikoksesta ylipääsemisen osalta. Halusimme myös selvittää minkälaista apua ja tukea vapautuneet olisivat tarvinneet enemmän.

Miten vankila-aikana valmistaudutaan vapauteen. Jokaiselle vangille tehtävä rangaistuaajansuunnitelma auttaa niin vankilan henkilökuntaa kuin myös itse vankia pysymään tavoitteissaan. Vangin tavoitteet ja elämäntilanne voi rangaistusaikana muuttua, jolloin myös suunnitelma vapautumisen jälkeen tehdyistä asioista elää (Kyngäs, M 2000, 140). Joku on saattanut vankilaan mennessään päättää halua- vansa käyttää ajan hyödyksi ja hankkivansa siellä esimerkiksi koulutuksen. Usein koulutuksen hankkiminen vankilassa helpottaa myös työnsaantia vapaudessa. Vankilassa tehtävä työtoiminta on hyväksi vangille ajatellen hänen vapautumis- taan. Usein vankilassa tehtyä työtä on helpompi jatkaa myös vapaudessa, eikä kynnys työn aloittamiselle ole suuri kun sitä on tehnyt koko vankila-ajan. Kuten myös oppaassa Arki vankilassa (2014, 13–14) todetaan, on rangaistusajan suun- nitelman tekeminen ehdottoman tärkeää uusintarikollisuuden ehkäisemisen kan- nalta.

Päihdepalveluihin osallistuminen vankilassa aloittaa kuntoutumisen, jota moni vanki jatkaa vapautumisensa jälkeen esimerkiksi käymällä AA- ja NA-ryhmien ko- kouksissa. Palvelut, joita vangit käyttävät vankilassa, ovat erilainen ryhmätoiminta, keskustelut ammattilaisen kanssa sekä vankeusrangaistuksen suorittaminen päih- teettömällä osastolla. Kaikki vangit eivät kuitenkaan osallistu päihdekuntoutuk- seen, vaan jatkavat päihteiden käyttöä vankila-aikanaan. Karsikkaan (2005, 76) mukaan päätös päihteiden käytön lopettamisesta on saattanut olla vankilaan me-

nevilla jo pidemmän aikaan harkinnassa, mutta vankilaan meno vasta katkaisee käytön. Tehokkaassa päihdeohjelmassa hoito alkaa vankilassa erilaisilla keskusteluryhmillä sekä ammattilaisten tuella, jotta hoidosta saataisiin tuloksia, on hoitoa jatkettava myös vankilasta vapautumisen jälkeen (Bahr, Masters & Taylor 2012, 165). Se, haluaako päihdekuntoutusta, on jokaisen oma valinta.

Vankilassa järjestetty perhetyö auttaa vankeja säilyttämään suhteen läheisiinsä. Yhteydenpito auttaa myös vankilasta vapauteen lähdettäessä, kun tietää millaiset suhteet ulkopuolella odottaa. Yhteyttä vankilan ulkopuolelle pidetään muun muassa kirjeitä kirjoittamalla, puhelimen välityksellä tai läheiset voivat vierailla vankilassa. Vankilan järjestämä perhetyö on tärkeässä asemassa ja todella tärkeä vangille ja apua saa myös tarvittaessa vankilan henkilökunnalta.

Tuomion loppupuolella järjestettävät lomat ja koevapaus ovat myös tärkeässä osassa vangin vapautumisen kannalta. Hän saa lomillaan muun muassa järjestellä omaa vapautumistaan ja hoitaa vaikka asumisasioita. Lomat myös auttavat vaiheittaista sopeutumista vapauteen ja helpottavat tulevaa vapautumista ja integroitumista.

Millaisia haasteita vankilasta vapautunut on kohdannut eri tilanteissa. Vankilasta vapautuvilla on haasteita asunnon löytämisessä, työpaikan saamisessa ja ylipäänsä työn aloittamisessa. Rikostausta vaikuttaa negatiivisesti ja luottamusta on hankala saada. Luottamus on kuitenkin ansaittavissa, mikäli sen eteen tekee työtä ja on itse avoin, eikä peittele asioita.

Suhteet omaisiin saattavat myös olla koetuksella tuomion takia, osa perheestä tai ystävistä saattavat hylätä vankilaan joutuneen läheisensä ja katkaista suhteet täysin. Osalla taas suhteet voivat parantua entisestään ja he haluavatkin selvittää suhteensa läheisiin tuomion jälkeen ja näin myös itse läpikäydä tapahtunutta ja uuden elämäntavan aloitusta. Avoimuus ja totuuden kertominen läheisille saattaa auttaa suhteiden korjaantumisessa ja aina läheisen vankilaan meno on myös jonkinlainen herätys läheiselle.

Mikäli vapautunut vanki haluaa aloittaa uuden elämänvaiheen ilman rikoksia, on hänen hyvä jättää myös entiset rikostoverinsa. Usein paikkakunnan vaihto onkin monelle tarvittava askel uuden elämänvaiheen tiellä. Entisiä rikostovereita voi olla

paljon ja koetaan, että heistä eroon pääseminen on tärkeää, jottei itselle tulisi painetta lähteä heidän mukaansa.

Yksi vaikeimmista haasteita vankilasta vapautuneelle on integroituminen takaisin yhteiskuntaan. Moni asia on saattanut tuomion aikana muuttua ja vapautuneen on opeteltava uusia toimintatapoja. Tietotekniikka kehittyy jatkuvasti ja sen opetteleminen voi olla pitkään vankilassa olleelle hankalaa kaiken muun lisäksi. Aluksi voi olla hankalaa jopa omasta asunnosta poistuminen tai ihmisten ilmoille meneminen. Vapautuneella saattaa olla tunne, että jokainen tietää, että hän on ollut vankilassa.

Usein koetaan, että ”leima”, jonka vankilassaolo jättää, seuraa aina, eikä siitä pääse helposti eroon. Kivivuori (2008, 303) kirjoittaa teoksessaan, kuinka ihmiset herkästi arvioivat toisiaan aiemmin tehdyn perusteella ja tekevät nopeita johtopäätöksiä ilman sen parempaa tuntemusta ihmisestä. Halper (2011) kirjoittaa artikkelissaan, kuinka vaikeaa on rikoksen unohtaminen, eikä sitä ikinä voikaan unohtaa, mutta sen hyväksyminen on tärkeää, jotta voi jatkaa omaa elämäänsä.

Miten vankilatuomio on vaikuttanut sosiaalisiin suhteisiin ja elämäntilanteeseen. Toverisuhteiden, jotka ovat perustuneet rikosten tekemiseen, jatkuminen vapautumisen jälkeen on haitallista vapautuneelle vangille. Kun vankilasta vapautunut haluaa aloittaa uuden elämänvaiheen, ei hänen kannata olla yhteyksissä entisiin tovereihinsa, jotka vielä jatkavat rikosten tekemistä. Myös Kyngäs (2000, 202) kirjoittaa siitä, miten tärkeää on uusien ystävyysuhteiden luominen vapautumisen jälkeen ja kuinka paljon on tehtävä työtä luottamuksen saamisen eteen.

Moni vanki saa myös uusia tuttavuussuhteita vankilassa ollessaan. Siellä voi syntyä vahvojakin siteitä vankien välille ja he saavat toisistaan tukea ja ymmärrystä, erilailla kuin ammattilaisilta. Kuitenkin vankilasta pois päästessään vangit, jotka haluavat tehdä elämänmuutoksen, eivät halua pitää yhteyttä tovereihin, jotka vielä jatkavat rikosten tekemistä. Vankilassa hankitut tuttavuudet voivat jatkua myös vankilan ulkopuolella, mikäli molemmilla on samanlainen tavoite, rikosten taakse jättäminen.

Yhteisön vaikutus on rikosten tekemisen jatkamisen kannalta keskeisessä asemassa. Vanhasta rikosyhteisöstä tulee paineita vapautumisen jälkeen ja siksi

paikkakunnan vaihto on myös harkinnan arvoinen. Vankilayhteisö on tiivis ja perheenomainen, siellä pidetään huolta ennestään tutuista tovereista. Kaikki eivät kuitenkaan halua osallistua vankilan yhteisöihin vaan haluavat olla enimmäkseen omissa oloissaan. Se saattaa johtua siitä, että on vankilan ulkopuolella käyttänyt päihteitä säännöllisesti ja vankilassa niitä ei ole saatavana, joten vangilla on vieroitustoireita ja muut ihmiset tai avuntarjoajat jäävät täysin huomiotta.

Minkälaista apua tai tukea vankilasta vapautunut olisi tarvinnut enemmän.

Integroitumisvaiheessa olisi tärkeää osoittaa viranomaisten puolesta kiinnostusta avun ja tuen antamiseen vankilasta vapautuneelle. Viranomaisten tai muiden auttavien tahojen tulisikin tarjota apua ilman pyytämistä, sillä usein juuri pyytäminen on hankalinta. Kolmannen sektorin paikat tarjoavatkin apuaan usein omaaloitteisesti. Vapautuneet vangit kokevat etteivät halua vaivata asioillaan muita, vaikka itse tietääkin, että tarvitsisi apua. Kuten Laitisen ja Hurtigin (2002, 9) kirjoituksestakin ilmenee, on yhteiskunnan palvelujärjestelmän tarkoitus se, että jokainen yhteiskunnan jäsen saisi apua ja tukea juuri silloin, kun tarvitsee ja että apu olisi kaikkien saatavilla.

Viranomaisilla on tärkeä rooli vankilasta vapautuneen auttamisessa. Heidän asenteensa on tärkeä juuri siksi, että vankilasta vapautunut kohtaa heidät ensimmäisten päivien aikana vapautumisen jälkeen. Viranomaisten kiinnostus vankilasta vapautunutta kohtaan osoittaa myös, että vankilasta vapautunutta halutaan auttaa mahdollisimman paljon ja että hänestä välitetään ja halutaan auttaa uudella tiellä rikoksettomaan elämään. Myös rikosten erilaisuudella on merkitystä siihen, miten ihmiseen suhtaudutaan, esimerkiksi jossain kohdassa henkirikos saatetaan hyväksyä ja katsoa se itsepuolustukseksi, vaikka sitä yleisesti ottaen paheksutaan jyrkästi (Lappi-Seppälä 2006, 30).

Vapautuvat vangit ovat hyvin erilaisissa asemissa vapautumisen jälkeen, jotkut pärjäävät yksin ja toiset tarvitsevat paljon tukea, siksi onkin perehdyttävä jokaisen vapautuvan yksilöllisiin tarpeisiin. KRITS toimii juuri tämän asiakaskunnan, jotka tarvitsevat tukea enemmän, apuna ja auttavat heitä saamaan tarpeellisen asunnon ja ammattiavun. Porrastetun asumispolun toteuttaminen on katsottu hyväksi. Porrastetussa asumispolussa asukas etenee erittäin tuetusta asumista itsenäisempään asumiseen. (Juselius 2011.) Tukiasuminen on joillekin vankilasta vapautu-

neille tarpeellinen asumisvaihtoehto, kun taas jotkut eivät tarvitse erityistä tukea. Esimerkiksi päihteitä kauan käyttäneelle ja nyt päihteettömän elämän valinneelle tukiasuminen on todella hyvä vaihtoehto. Tukiasumisessa saa niin ammatillista apua, kuin myös vertaistukea muilta asukkailta.

Läheisten antama tuki on myös tarpeellinen vankilasta vapautuneelle. Heiltä saatu apu työn tai asunnon hankkimisessa voi olla ratkaiseva askel siinä, ettei vapautunut ajaudu takaisin rikolliseen elämään tai joudu syrjäytymisvaaraan. Läheisten antama tuki ja ymmärrys helpottaa myös rikoksesta ylipääsemistä, koska heidän kanssaan rikosta voi käsitellä.

KRIS on monelle vankilasta vapautumassa olevalle tärkeässä asemassa. Heidän kauttaan saa apua ja tukea helposti ja ilman pyytämistä niin työn ja koulutuspaikan saamisessa kuin myös asunnon hankinnassa. Asioiden hoitaminen juuri vapautumisen jälkeen on haasteellista ja voimia vievää. Asioita täytyy hoitaa eri virastoissa, eikä aina ole selvyyttä siitä, mistä mitään apua saa. KRIS:ltä saa myös vapautumisen jälkeen tarvittavaa vertaistukea, työntekijöiltä ja muilta asiakkailta. On myös muita järjestöjä ja säätiöitä, jotka antavat tukensa vankilasta vapautuneille.

Taulukko 1. Haastatteluista ilmenneitä yhtäläisyyksiä.

Elämäntilanne ennen vankilaan joutumista	Haasteet vapautumisen jälkeen	Apu ja tuki jota saivat vankilassa tai vankilan jälkeen
Työpaikka Ei työpaikkaa	Työpaikan menetys Työpaikan saaminen haastavaa	Koevapaus Töitä KRIS:n kautta
Ei koulutusta Keskenjäänyt koulutus	Työpaikan saaminen haastavaa	Kouluttautuminen vankilassa KRIS:n antama tuki opiskelujen suorittamiseen
Asunto Ei asuntoa	Asunnon saaminen	Tukiasunto Läheisten tuki
Päihteiden ongelmakäyttö	Päihteistä luopuminen Irti päihteitä käyttävistä ystävistä	Päihdepalvelut vankilassa AA- ja NA-ryhmät Tukiasunto Uusien ystävyyssuhteiden luominen
Suhde omaisiin hyvä Suhde omaisiin huono	Suhteiden menetys Suhteiden säilyttäminen	Perhepalvelut vankilassa Yhteydenpitäminen vankilan ulkopuolelle Päihdepalvelut
Rikos- ja päihdeyhteisön painostus	Eroon entisistä rikollistovereista Uusien ystävien löytäminen	KRIS:ltä samanhenkisiä ihmisiä Paikkakunnan vaihtaminen AA- ja NA-ryhmät
	Yhteiskunnan suhtautuminen Yhteiskunnan muuttuminen	

Taulukosta käy ilmi, mitä asioita monet painottivat haastatteluissa. Elämäntilanne ennen vankilaa ja haasteet vankilan jälkeen olivat monilla samankaltaisia. Jokin saatu apu auttoi moniin ongelmiin, esimerkiksi AA- ja NA-ryhmät, jotka vaikuttivat päihteiden käyttöön ja uusien ystävien löytämiseen.

10 POHDINTA

Tässä luvussa pohdimme opinnäytetyömme prosessia ja sen eri vaiheita sekä parityöskentelyä. Pohdimme myös opinnäytetyötämme sosionomi (AMK):n näkökulmasta ja minkälaista hyötyä työstämme olisi sosiaalialan ammattilaisille sekä alan kehittämislle.

Opinnäytetyön prosessi on mielestämme ollut kiinnostava ja opettava. Aiheemme on mielenkiintoinen ja halusimme itse saada lisää tietoa tästä aiheesta, joten siksi työtä olikin helppo tehdä. Prosessin alussa pohdimme järkevintä järjestystä työskentelymme kannalta, kirjoittammeko ensin teoriaa vai teemmekö haastattelut. Tulimme siihen tulokseen, että teemme ensin haastattelurungon niiden asioiden pohjalta, jotka meitä kiinnostavat. Haastatteluista saisimme keskeisimmät ja tärkeimmät käsitteet teoriaamme, jolloin teoriaa olisi helpompi kirjoittaa.

Mielenkiintoisinta opinnäytetyömme tekemisessä oli juuri haastatteluiden toteuttaminen. Jokainen haastateltava ja sen myötä haastattelutilanne oli erilainen. Haastateltavien erilaisuus sekä erilaiset kokemukset rikastuttivat työtämme eri näkökulmilla. Vaikka haastateltavamme olivatkin keskenään hyvin erilaisia, huomasimme, että heidän mielipiteensä ja ajatuksensa joihinkin asioihin olivat samantaisia. Jokainen haastattelutilanne oli rauhallinen ja haastattelijoina annoimme haastateltaville aikaa vastata kysymyksiin omassa tahdissa. Mielestämme haastateltavat kertoivat avoimesti taustastaan ja nykyisestä tilanteestaan. Heistä myös huomasimme, että he olivat itse halukkaita vaikuttamaan siihen, että vankilasta vapautuvien asiat olisivat vielä paremmin.

Teoriaosuuden kirjoittaminen oli ajoittain haastavaa. Koimme aikataulussa pysymisen haasteelliseksi ajanpuutteen vuoksi, oli myös hankala löytää yhteistä aikaa opinnäytetyön kirjoittamiselle. Teoriakirjallisuuden etsimisessä oli aluksi jonkin verran hankaluuksia, useat kirjat oli julkaistu 1980–1990 lukujen vaihteessa, mutta onneksi löysimme hyvää kirjallisuutta myös 2000-luvulta. Joistakin aihealueista löytyi loppujen lopuksi runsaasti lähteitä, jolloin haasteeksi tuli aiheen rajaaminen. Joistakin aiheista lähteitä ei löytynyt millään ja aikaa piti käyttää runsaasti lähteiden etsimiseen. Loppujen lopuksi lähteitä kuitenkin löytyi tarpeeksi ja saimme teoriaosuudestamme kattavan.

Tutkimustulosten analysoiminen oli mielestämme yllättävän helppoa. Teimme haastattelut jo alkukesästä ja analysoimme ne syksyllä. Koimme pidemmän tauon haastatteluiden tekemisen ja analysoinnin välillä hyväksi, koska tauon aikana olimme ehtineet sisäistää haastattelut. Analysointi hetkellä teoriaosuutemme oli jo pitkälle valmis, joka myös osaltansa helpotti analysoinnin tekemistä. Pystyimme myös tämän vuoksi rinnastamaan teoriaa sekä saatuja tuloksia.

Mielestämme opinnäytetyömme aihe on ajankohtainen sosionomi (AMK):lle, koska työskennellessään millä kentällä tahansa sosionomi (AMK) voi kohdata vankilasta vapautuneen. Työskennellessämme sosiaalialalla asiakkaan kohtaaminen on todella tärkeässä asemassa. Kohtaamisesta pitää välittyä tietty kunnioitus asiakasta kohtaan sekä se, että hyväksyt hänet ihmisenä teoista huolimatta. Vankilasta vapautumisen jälkeen jokaiselle vangille pitäisi olla tarjolla jälkihuoltoa ja ajattelemekin, että sosionomi (AMK):lla voisi olla juuri tähän vaiheeseen paljon annettavaa. Sosionomi (AMK) tietää, mistä hakea apua ja osaa ohjata vankilasta vapautuvan avun piiriin.

Vankilasta vapauduttuaan on tärkeää integroitua mahdollisimman nopeasti yhteiskuntaan. Integroitumisvaiheessa sosionomi (AMK):lla on tärkeä rooli olla mahdollistamassa tämä, antamalla apua ja tukea. Sosionomi (AMK):n työn yksi keskeisimmistä tehtävistä on myös osallisuuden mahdollistaminen ja vahvistaminen. Osallisuus on portti integroitumiseen, kun vankilasta vapautunut osallistuu esimerkiksi johonkin toimintaan tai kuuluu johonkin ryhmään on integroituminen helpompaa. Sosionomi (AMK):na meidän tehtävänä on huomata ihmiset, joiden on hankala integroitua tai jotka ovat syrjäytymisvaarassa ja auttaa heitä parhaamme mukaan.

Olimme tyytyväisiä siihen, että saimme haastatteluista niin paljon irti. Tuloksista ilmeni monenlaisia asioita, hyviä ja huonoja, sekä minkälaista apua ja tukea on tarjolla ja mitä ei. KRIS:n merkitys tuli monessa haastattelussa ilmi ja pohdimmekin, että KRIS:n kaltaisia kolmannen sektorin paikkoja pitäisi olla enemmän joka puolella Suomea. KRIS koettiin tärkeäksi ja meidänkin mielestämme heidän toimintansa on erityisen hyvää ja auttaa vankilasta vapautuneita pääsemään eteenpäin ja uuteen alkuun.

Opinnäytetyön tekeminen parityönä on mielestämme hyvä vaihtoehto yksin tekemiselle. Parin kanssa ajatuksia pystyy jakamaan ja aiheesta keskustelemaan tietäen, että myös toista kiinnostaa sama asia. Aiheemme herättää monenlaisia ajatuksia ja keskustelu oli mielestämme erityisen tärkeää. Parityöskentelyssä koimme haastavimmaksi yhteisen ajan löytämisen ja aikataulussamme pysymisen, mutta joustavuus molemmin puolin mahdollisti kuitenkin työn etenemisen koko ajan. Parityöskentelyssä tärkeää on yhteistyön sujuminen ja mielestämme meidän yhteistyö sujui saumattomasti ja täydensimme toisiamme.

Olemme tyytyväisiä tekemämme opinnäytetyön lopputulokseen sekä valitsemaamme aiheeseen, emme olisi voineet paremmin valita. Haastateltaviemme tämänhetkiset elämäntilanteet loivat meihin toivoa, että kaikilla on toinen mahdollisuus. Mielestämme Timosen (2009, 172–173) kommentti ”menneisyyttämme emme kukaan pysty enää muuttamaan, mutta tulevaisuuteemme pystymme kyllä vaikuttamaan” on hyvä kuvaus siitä, että jokaisella on mahdollisuus muuttaa elämänsä suunta ja vaikuttaa siihen, millainen siitä tulee.

LÄHTEET

- Arki vankilassa: opas suljettuun vankilaan tulevalle vangille. 2014. [Verkkajulkaisu]. Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 28.10.2014]. Saatavana: http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6loYIEYC7/Arki_vankilassa_2014_SUOMI_net.pdf
- Avovankila. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Portti vapauteen. [Viitattu: 10.11.2014]. Saatavana: http://www.porttivapauteen.fi/laheiset/paiva_kerrallaan/rangaistukseen_tuomittu/8._asteittainen_vapautuminen/8.1_avovankila
- Bahr, S., Masters, A. & Taylor, B. 2012. What works in substance abuse treatment programs for offenders. [Verkkajulkaisu]. The prison journal. [Viitattu 3.11.2014]. Saatavana: <http://libts.seamk.fi:2952/content/92/2/155.full.pdf+html>
- Granfelt, R. 2008. Osalliseksi omaan elämään –Work out –ohjelma nuoren vangin tukena. Vammala: Rikosseuraamusvirasto. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 4/2008.
- Gullman, M. 2011. Oppimisvaikeuksien tunnistaminen. [Verkkosivusto]. Portti vapauteen. [Viitattu 30.10.2014]. Saatavana: http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2496/oppimisvaikeuksien_tunnistaminen
- Gullman, M., Sunimento, K & Poutala, P. 2011. Oppimisvaikeuksista vapaaksi: hankkeen loppuraportti. [Verkkajulkaisu]. Kriminaalihuollon tukisäätiö. [Viitattu 30. 10. 2014]. Saatavana: file:///C:/Users/Omistaja/Downloads/oppiva_loppuraportti.pdf
- Halper, A. After prison, building a new life means more than just doing right. [Verkkajulkaisu]. The Washington post. [Viitattu 3.11.2014]. Saatavana: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2011/01/14/AR2011011405709.html>
- HE 263/2004. Hallituksen esitys eduskunnalle
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. uud. p. Keuruu: Tammi.
- Juselius, M. 2011. Vapautumassa vailla asuntoa?. [Verkkajulkaisu]. Portti vapauteen. [Viitattu 9.11.2014]. Saatavana: http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2484/vapautumassa_vailla_asuntoa

- Järvelä, S. 2002. Lainrikkajien kuntoutuksesta vapaudessa. Teoksessa: M. Salmi-
nen & K. Toivonen (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Tietosanoma, 267–291.
- Karsikas, V. 2003. Perhe muurin toisella puolella. Vammala: Rikosseuraamusvi-
rasto. Rikosseuraamusviraston julkaisu 1/2003.
- Karsikas, V. 2005. Selvinpään olosta tulee hyvä fiilis: Päihdeongelmaisten vankien
voimaantuminen. Vammala: Rikosseuraamusvirasto. Rikosseuraamusviraston
julkaisu 3/2005.
- Karsikas, V. 2010. Vangin kotikunta mukaan vapautumisen valmisteluun. [Verkko-
lehtiartikkeli]. Haaste 1/2010.
- Kauppi, T. 1999. Vankeudesta vapauteen: Suomalaisten miesvankien turvatto-
muus ja elämäntilanteiden hallinta. Helsinki: Tietosanoma. Vankeinhoidon kou-
lutuskeskuksen julkaisu 2/1999.
- Kiviniemi, K. 2007. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa: J. Aaltola &
R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle
tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 2. uud. p. Jyväskylä: PS-kustannus. 70–85.
- Kivivuori, J. 2008. Rikollisuuden syyt. Jyväskylä: Nemo.
- Kivivuori, J. 2011. Rikollisten veljeys: Kriminologisia näkökulmia rikollisten sosiaa-
lisiin suhteisiin. Tampere: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Acta Poenolo-
gica 1/2011.
- Kivivuori, J. & Linderborg, H. 2009. Lyhytaikaisvanki: Tutkimus lyhytaikaisvankien
elinoloista, elämäntilanteista ja rikollisuudesta. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutki-
muslaitoksen tutkimuksia 248. Rikosseuraamusviraston julkaisu 2/2009.
- Knuuti, U. 2010. Päihdekuntoutus vankilassa. [Verkkosivusto]. Portti vapauteen.
[Viitattu: 7.10.2014]. Saatavana:
http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2474/paihdekuntoutus_vankilassa
- Koski, L. & Miettinen, K. 2007. Vangit koulutuksessa: Selvitys vankien koulutuk-
seen osallistumisesta, oppimisvalmiudesta ja – strategioista sekä opetuksen
laadusta. Vammala: Rikosseuraamusvirasto. Rikosseuraamusviraston julkaisu-
ja 3/2007.
- Mikä KRIS on?. Ei päiväystä. [Verkkosivusto.] KRIS ry. [Viitattu: 10.11.2014]. Saa-
tavana: <http://www.kris.fi/mika-kris-on/>

- Kuntouttava toiminta. 2013. Kuntouttava toiminta – Päihdetyö. [Verkkosivusto]. Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu: 7.10.2014]. Saatavana: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-paihdeetyo.html>
- Kurki, L. Kurki-Suutari, M. & Taruvuori, K. 2010. Muurien sisällä: Sosiokulttuurinen innostaminen vankilassa. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Kyngäs, M. 2000. Vankeus miehen elämänsä: tutkimus nuorena rikoksentekijänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä elämästä. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- L 23.9.2005/767. Vankeuslaki.
- Laine, M. 2002. Vankiyhteisö sosiaalisena ilmiönä. Teoksessa: M. Salminen & K. Toivonen (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Tietosanoma, 137–144.
- Laitinen, M. & Hurtig, J. 2002. Paha ihmisyyden ja ammatillisen auttamisen haasteena. Teoksessa: M. Laitinen & J. Hurtig (toim.) 2002. Pahan kosketus: Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus. 8-17.
- Lakso, M-A. & Mäntynen, S. 2011. Selviytymisen mahdollisuus: Vankien kokemuksia valvotun koevapauden merkityksestä. [Verkkosivusto]. Helsinki: Dia-konia ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma: Sosionomi (YAMK). Opinnäytetyö. [Viitattu: 20.10.2014]. Saatavana: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/35546/Lakso_Mantynen_2011.pdf?sequence=1
- Lappi-Seppälä, T. 2006. Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsinki: Yliopistopaino. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut.
- Lapsi- ja perhetyövankilassa. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Portti vapauteen. [Viitattu: 13.10.2014]. Saatavana: http://www.porttivapauteen.fi/laheiset/paiva_kerrallaan/laheinen/1._yhteydenpito_vangittuun/1.1._lapsi-_ja_perhetyo_vankilassa
- Lempiäinen, E. 2011a. Työhön kuntoutus vankilassa. [Verkkosivusto]. Portti vapauteen. [Viitattu 25.10.2014]. Saatavana: http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2473/tyohon_kuntoutus_vankilassa

- Lempiäinen, E. 2011b. Vapautunut vanki työvoimapalvelujen asiakkaana. [Verkkosivusto]. Portti vapauteen. [Viitattu 23.10.2014]. Saatavana: http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2512/vapautunut_vanki_tyovoimapalvelujen_asiakkaana
- Lintonen, T. & Joukamaa, M. 2013. Suomalaisten vankien sairastavuus ja terveyspalveluiden käyttö. Teoksessa: M. Niemelä & J. Saari (toim.) Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 62–79.
- Mohell, U. & Pajuoja, J. 2006. Vankeuspaketti: Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä. Helsinki: Tietosanoma.
- Myhrberg, P. 2002. Rangaistuksen täytäntöönpano. Teoksessa: M. Salminen & K. Toivonen (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Tietosanoma 49–77.
- Mäki, J. 2002. Päihdestrategiat. Teoksessa: M. Salminen & K. Toivonen (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Tietosanoma 239–249.
- Opiskelu. 2013. [Verkkosivusto]. Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 30.10.2014]. Saatavana: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/opiskelu.html>
- Perälä, J. 2009. Huumausaineet vankilassa. [Verkkosivusto]. Portti vapauteen. [Viitattu: 7.10.2014]. Saatavana: http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2486/huumausaineet_vankilassa
- Päivä kerrallaan. 2014. Päivä kerrallaan: Opas läheiselle ja rangaistukseen tuomitulle. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Vankien Omaiset VAO ry. [Viitattu: 8.10.2014]. Saatavana: http://www.porttivapauteen.fi/filebank/867-Paiva_kerrallaan.pdf
- Richter, M. 2002. Vankeinhoidon käytännöt. Teoksessa: M. Salminen & K. Toivonen (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Tietosanoma, 79–98.
- Risen uudet lapsi- ja perhetyön linjaukset. 2013. Risen uudet lapsi- ja perhetyön linjaukset: Lapsi pääsee koskettamaan vanhempaansa vankilatapaamisissa. [Verkkosivusto]. Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu: 8.10.2014]. Saatavana: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetjauutiset/2013/04/museovirastosaavankejaavuksiolavinlinnanmuurienkorjaukseen.html>
- Ryynänen, H. 2010. Vapautuville vangeille lisää tuettuja asumispalveluita. [Verkko-lehtiartikkeli]. Haaste 1/2010. [Viitattu: 23.10.2014]. Saatavana: <http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12010/vapautuvillevangeilleliisaatuettujaasumispalveluita.html>

- Savolainen, V. 2013. Vankeuden värittämä elämä: Vanhemman vankeustuomio osana lapsuutta. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta: Yhteiskuntapolitiikka. Pro gradu –tutkielma. [Viitattu: 8.10.2014]. Saatavana: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/41838/SavolainenGradu.pdf?sequence=2>
- Shelton, J, Alegre, J & Son, D. 2010. Social stigma and disadvantage: Current themes and future prospects. [Verkkojulkaisu]. Journal of social issues. [Viitattu 31.10.2014]. Saatavana: http://www.academia.edu/1057706/Social_Stigma_and_Disadvantage_Current_Themes_and_Future_Prospects
- Suomela, M. 2011. Vankilasta vapautuvien jälkihuolto. [Verkkosivusto]. Portti vapauteen. [Viitattu: 2.10.2014]. Saatavana: http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2513/vankilasta_vapautuvien_jalkihuolto
- Säätiö. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Kriminaalihuollon tukisäätiö. [Viitattu: 10.11.2014]. Saatavana: <http://www.krits.fi/fin/saatio/>
- Timonen, H. 2009. Omin sanoin: Elämän ja muutoksen tarinat vankilasta vapauteen. Joensuu: Joensuun yliopistopaino. Kasvatustieteellisiä julkaisuja 133.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Tammi.
- Uusitalo, L. 2009. Huumehaittojen vähentäminen vankiloissa. [Verkkosivusto]. Portti vapauteen. [Viitattu: 7.10.2014]. Saatavana: http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2488/huumehaittojen_vahentaminen_vankiloissa
- Vankilat. 2013. [Verkkojulkaisu]. Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 28.10.2014]. Saatavana: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos.html>
- Valvottu koevapaus. 2013. [Verkkosivusto]. Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu: 16.10.2014]. Saatavana: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetjauutiset/2013/12/akivalvotustakoevapaudesta6292013astuuvoimaan1.1.2014..html>

LIITTEET

Liite 1. Haastattelurunko

Liite 2. Tutkimussopimus

LIITE 1**HAASTATTELURUNKO**Teema 1 Taustatiedot

- Minkä ikäinen olet, sukupuoli?
- Millainen perhe sinulla on?
- Oletko ollut vankilassa useammin kuin kerran?
- Koska vapauduit vankilasta viimeksi?
- Kuinka pitkä tuomiosi oli?
- Mikä oli rikosnimikkeesi?
- Teitkö rikoksen päihteiden alaisena?

Teema 2 Kohtaamasi haasteet**Työ/ koulutus.**

- Mikä on ammattisi/koulutuksesi ja olitko työelämässä ennen vankilaa, missä?
- Millaiseen toimintaan osallistuit vankilassa? (Työ, opiskelu, muu ryhmätoiminta)
- Millaista oli palata tai aloittaa työelämä? Uudelleenkoulutus?
- Säilyikö entinen työpaikkasi?

Asuminen.

- Miten asuit ennen vankilatuomiota?
- Asuntotilanteesi vankilasta vapauduttua?
- Oliko vaikeuksia uuden asunnon hankinnassa? Millaisia?
- Millainen asuntotarve? (Tukiasuminen)

Päihteet.

- Käytitkö päihteitä ennen vankilaa?
- Päihteet vankilassa ja niiden saatavuus?
- Muuttuiko päihteenkäyttösi vankilassa, mitä se on nyt?
- Osallistuitko vankilan järjestämiin päihdeohjelmiin?

Teema 3 Rikoksen vaikutus nykyiseen elämään**Omaiset / läheiset.**

- Kuvaile suhdettasi läheisiin ennen vankilaa.
- Ovatko suhteesi läheisiin säilynyt ennallaan?
- Miten läheisesi ovat suhtautuneet sinuun vankila-aikana ja sen jälkeen, onko suhtautuminen muuttunut?
- Vierailiko omaiset vankilassa?
- Oletko käyttänyt vankilan tarjoamia perhetyö palveluita? Oliko niistä hyötyä?

Yhteisön vaikutus.

- Yhteisön vaikutus vankilassa ja vankilan jälkeen?
- Saitko vankilasta uusia ystäviä?
- Menetitkö ystävyysuhteita? Mikä vaikutti menetyksiin?

”Leima”.

- Yhteiskunnan suhtautuminen sinuun entisenä vankina. Onko se muuttunut ajan kuluessa, onko leima edelleen voimassa?
- Miten sinuun suhtauduttiin kun asioit viranomaistahojen kanssa? (Ei tietoa rikollisuudesta-tieto rikollisuudesta).

Integroituminen takaisin yhteiskuntaan.

- Onko yhteiskunta muuttunut tuomion aikana, miten?
- Miten tuomion pituus vaikuttaa integroitumiseen?
- Mitä hankaluuksia tai ennakkoodotuksia?

Ylipääseminen rikoksesta.

- Koitko tarpeelliseksi päästä eroon vanhoista rikolliskavereista vai oletteko vielä yhteyksissä?
- Miten itse olet päässyt yli tekemästäsi rikoksesta?

Teema 4 Avun ja tuen saaminen

- Saitko apua/tukea tarpeeksi ja silloin kun tarvitsit? (läheiset ja virkamiehet)
- Mihin olisit halunnut enemmän tukea ja apua?

LIITE 2**Tutkimussopimus**

Teemme opinnäytetyötä Seinäjoen ammattikorkeakoulussa Sosiaalian koulutusohjelmassa. Haastattelemme vankilasta vapautuneita heidän kohtaamistaan haasteista vapautumisen jälkeen.

Käytämme haastattelusta saamiamme tietoja luottamuksellisesti ja yksityisyyttä suojaten tähän opinnäytetyöhön. Tiedot säilyvät pelkästään haastattelijoiden ja haastateltavan välisinä.

Haastateltavana annat luvan käyttää haastattelusta saamiamme tietoja opinnäytetyössämme.

Paikka ja päivämäärä _____

Haastateltavan allekirjoitus ja nimenselvennys

Kirsi Eromäki

Eveliina Turpeinen